

El retorn al centre de la ciutat. La reestructuració del Raval entre la renovació i la gentrificació

Sergi Martínez i Rigol

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

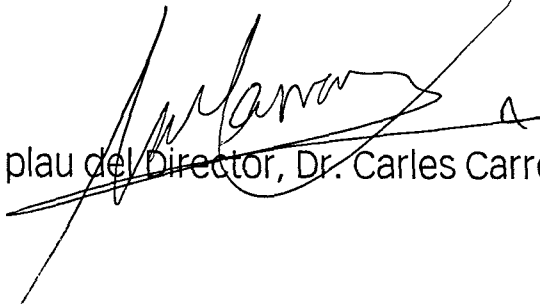
Departament de Geografia Humana

Programa de Doctorat Pensament Geogràfic i Organització del Territori (Bienni 1995-1997)

**El retorn al centre de la ciutat.
La reestructuració del Raval entre la
renovació i la gentrificació.**

Sergi Martínez i Rigol

Tesi per optar al títol de Doctor per la Universitat de Barcelona

Vist i plau del Director, Dr. Carles Carreras i Verdaguer

Universitat de Barcelona
Dos de maig del 2000

2.3. Els canvis demogràfics

Mentre que en els apartats anteriors s'ha analitzat la reestructuració econòmica i urbana de la ciutat de Barcelona, aquest tercer apartat es centra en la reestructuració social, per tal d'incloure tots els elements que intervenen en el procés de gentrificació. Així, igual que en els altres dos apartats, si fins l'any 1975 es viu en un període marcat per l'expansió i el creixement, a partir d'aquest any, aproximadament, s'entra en un període d'estancament i recessió demogràfica. Les grans magnituds de l'evolució demogràfica de la ciutat en segueixen mostrant, fins avui, els efectes, és a dir, una pèrdua constant de població del municipi barceloní i el seu envelliment, fets que, per altra banda, semblen estructurals a la majoria de ciutats i metròpolis del món desenvolupat. Malgrat tot, una mirada més atenta i concreta a major escala sobre la ciutat, fa visible una diferent repercussió d'aquest període d'estancament i recessió, mentre que el tractament d'altres variables pot mostrar aspectes rellevants d'aquesta geografia social de la ciutat.

Aquesta nova geografia social necessita, però, de la seva posada en relació amb una àrea metropolitana. Bé la primera corona que formen els 27 municipis de l'antiga Corporació Metropolitana, o bé el conjunt de municipis que formen la Regió I, ja que malgrat la població d'aquestes àrees tampoc no creix, els moviments interns de població estan consolidant noves i heredades divisions socials.

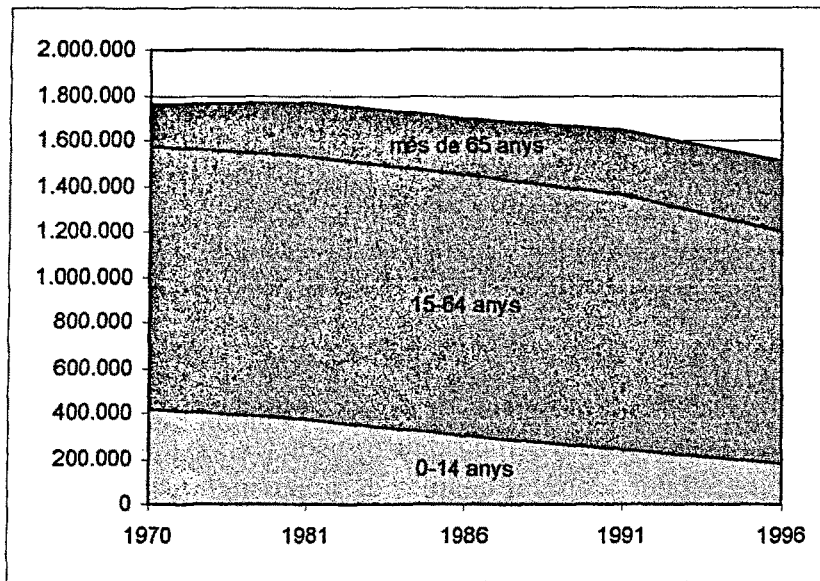
En la seva major part, les dades que s'han utilitzat per fer aquesta anàlisi provenen del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona, i de l'Institut d'Estadística de Catalunya. Excepte en aquells casos que s'indica el contrari, les dades han estat sumministrades per secció censal, i a partir d'aquestes s'han fet les agrupacions necessàries (barris, districtes, municipis, etc.).

2.3.1. Els canvis demogràfics al municipi de Barcelona

Dues són les principals característiques que es poden destacar demogràficament del municipi de Barcelona entre principis dels anys vuitanta i finals dels noranta si es fa una ullada a les grans magnituds, per una banda la pèrdua de població (gràfic 2.7) i, per altra banda, el procés d'envelliment d'aquesta població (gràfic 2.8). La pèrdua de població implica que el total de la població censada al

municipi de Barcelona entre els anys 1970 i 1996 es redueix en 254.707 persones, en més d'un 14% de la població inicial. Per altra banda, degut a la dinàmica migratoria i a la dinàmica natural de la població barcelonina, aquesta es veu afectada per un procés d'envelliment progressiu, pel que la població major de 65 anys creix tan en nombres absoluts com en relatius any rera any, havent augmentat entre els anys 1970 i 1996 en quasi un 10%, i en nombres absoluts 118.847 persones.

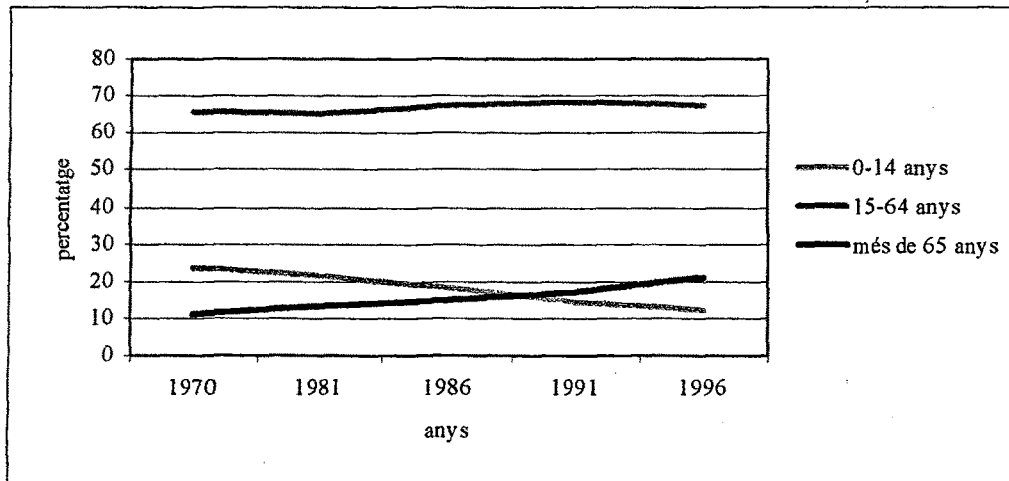
GRÀFIC 2.7.- EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ TOTAL I DELS GRANS GRUPS D'EDAT A BARCELONA, 1970-1996.

[quadre 2.7a de l'annex]

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Institut d'Estadística de Catalunya. Elaboració pròpia

GRÀFIC 2.8.- PERCENTATGE DELS GRANS GRUPS DE POBLACIÓ, 1970 I 1996

[quadre 2.8a de l'annex]

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Institut d'Estadística de Catalunya. Elaboració pròpia.

Després de l'important creixement demogràfic que s'havia donat al municipi de Barcelona entre els anys cinquanta fins a la primera meitat dels setanta, en que la ciutat va passar d'1.289.179 habitants el 1950 a 1.751.136 habitants el 1975, Barcelona va entrar en una fase recessiva en la qual encara avui està immersa. Així, el total de la població es va estancar a partir de 1975⁶⁴ per començar seguidament, des de la segona meitat dels anys vuitanta, un procés de clara disminució. D'aquesta manera, si la ciutat tenia el 1986 una població d'1.701.812 habitants, fins l'any 1996 se n'havien perdut 194.939, quedant-ne censats a la ciutat, doncs, 1.508.805⁶⁵

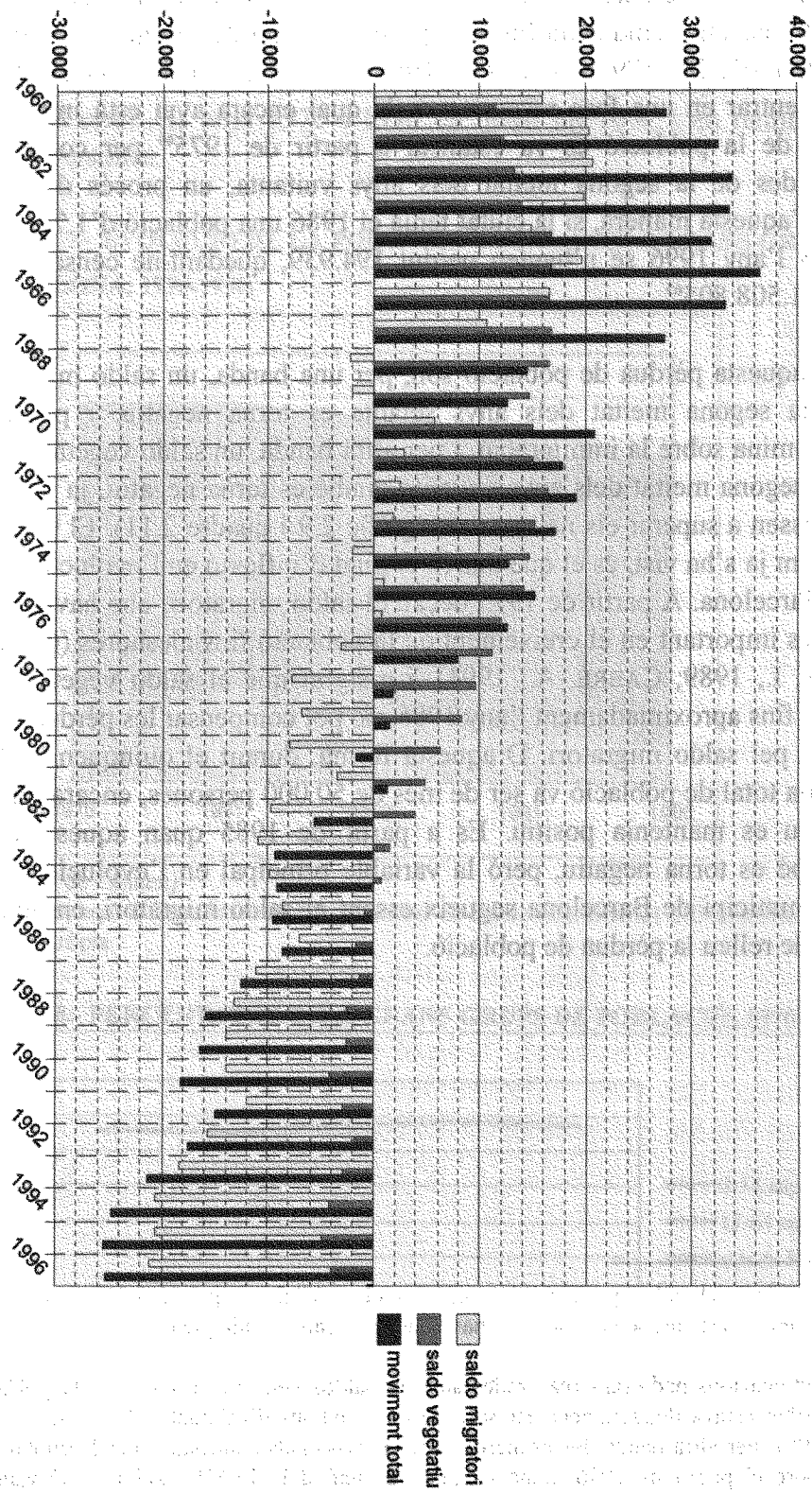
Les causes d'aquesta pèrdua de població són, per una banda, un saldo migratori que des de la segona meitat dels anys setanta es torna negatiu, i per tant l'emigració domina sobre la immigració, i per altra banda, un saldo vegetatiu que a partir de la segona meitat dels anys vuitanta també es torna negatiu, ja que les defuncions passen a superar els naixements (gràfic 2.9 i quadre 2.11). El període 1975-1985, com ja s'ha vist, és el que marca el punt d'inflexió en l'evolució de la població de Barcelona. A partir de 1975 decau el saldo migratori, que havia estat la variable més important en el creixement de la població fins aleshores (CABRÉ, A. i PUJADAS, I., 1989; CABRÉ, A., 1991), i malgrat que el saldo vegetatiu es manté positiu, fins aproximadament l'any 1985, no pot compensar les pèrdues que es produeixen pel saldo migratori. D'aquesta forma, durant el quinquenni 1981-1986, la pèrdua total de població va ser de més de 50.000 persones, encara que el saldo vegetatiu es mantenia positiu. És a partir de 1985 quan aquest saldo vegetatiu també es torna negatiu, però la variable principal en l'evolució de la població del municipi de Barcelona segueix essent el saldo migratori, en aquest cas per posar de relleu la pèrdua de població.

---

⁶⁴ L'any 1975 és la data del padró, per tant, el moment en que oficialment pot constatar-se un canvi de tendència, que en aquest cas, sembla que ja s'havia iniciat durant el quinquenni 70/75.

⁶⁵ Segons les rectificacions padronals realitzades amb els saldos vegetatiu i migratori la població esperada per a 1996 estava lleugerament per sota dels 1,6 milions d'habitants (AJUNTAMENT DE BARCELONA, 1996). Per altra banda, les primeres dades provisionals anunciades per l'Ajuntament de Barcelona sobre el padró de 1996, donaven una població d'1.474.539 habitants. Davant la important davallada de població que significaven aquestes xifres, l'Ajuntament va emprendre una exhaustiva revisió padronal, i la xifra d'habitants de la ciutat va quedar definitivament establerta en 1.508.805, quasi cent-mil habitants menys dels esperats, i 134.737 habitants menys que l'any 1991.

Gràfic 2.9.- Evolució dels saldos demogràfics a la ciutat de Barcelona, 1960-1996.

saldo migratori
 saldo vegetatiu
 movement total

En qualsevol cas, si fos certa l'afirmació que la principal dimensió d'una ciutat són els seus habitants, es podria dir que actualment la ciutat de Barcelona està en crisi. Per altra banda, aquest fet era considerat per l'Ajuntament de Barcelona com un aspecte positiu per a la ciutat, així apareixia a la revista *Barcelona Informació* editada per l'Ajuntament l'any 1997, on s'afirmava que la pèrdua de població:

repercuteix en la reducció de la densitat, en l'aprofitament dels espais i equipaments públics, i, per tant, en una millora de qualitat de vida (AJUNTAMENT DE BARCELONA, 1997b: 3)

QUADRE 2.11.- EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ DE BARCELONA SEGONS COMPONENTS DEL CREIXEMENT, 1981-1996.

Quinquenni	Població inicial	Creixement natural	Creixement migratori	Creixement total	Població final
1981-1986	1.752.627	7.088	-57.903	-50.815	1.701.812
1986-1991	1.701.812	-10.947	-47.323	-58.270	1.643.542
1991-1996	1.643.542	-18.604	-116.133	-134.737	1.508.805

Font: SERRA, J. (1997): 82

Malgrat aquesta utilització política d'un dels fets socials més destacables del municipi de Barcelona, aquesta pèrdua de població s'ha de posar en relació a la delimitació real de la ciutat ja que, en aquest cas, els habitants que perd el municipi de Barcelona es reparteixen, majoritàriament, pels municipis de la seva Àrea Metropolitana i, sobretot, pels municipis de la Regió I. Així, segons els saldos migratoris de 1995, les comarques que més població procedent de Barcelona havien rebut, eren les del Baix Llobregat, Vallès Oriental, Maresme, Vallès Occidental, Garraf, Baix Penedès, Tarragonès i Selva, essent les cinc primeres, comarques que pertanyen a la Regió I. A més, la compactació i extensió de l'aglomeració barcelonina a nivell econòmic, morfològic i funcional (SALVADOR, N., MORA, C. i SALVAT, E., 1997), fa que sigui impensable analitzar el municipi de Barcelona sense posar-lo en relació a la seva aglomeració. Per tant, el fenomen territorial ciutat supera el límit administratiu municipi, i aquest no està en crisi, sinó que s'assisteix a la difusió sobre el territori de la població i a l'augment de les relacions entre aquest municipi i la resta del territori.

Mentre que la ciutat de Barcelona s'ha caracteritzat per la pèrdua constant de població, el nombre total d'habitants tant del conjunt de municipis que formaven l'antiga Corporació Metropolitana de Barcelona, com els de la Regió I, com també els de la mateixa Catalunya, s'han mantingut estables, així que:

En una Catalunya on fa quinze anys que "som sis milions", els habitants de la Regió Metropolitana fa quinze anys que "som quatre milions i un quart". En conseqüència, fa quinze anys que la població de la metròpoli barcelonina

representa aproximadament el 70 per cent dels habitants de Catalunya (CABRÉ, A. i MÓDENES, J.A., 1997: 66).

Malgrat que aquests grans nombres presenten una població estancada, la població de la Regió Metropolitana mostra una molt intensa dinàmica interna, i les migracions internes han esdevingut el principal factor de les actuals diferències en el creixement a nivell local (SERRA, J., 1997: 77). Mentrestant, l'Àrea Metropolitana⁶⁶ perd població, com a resultat de les pèrdues de Barcelona, sobretot, però també d'altres municipis importants del continu urbà (ÀREA METROPOLITANA de BARCELONA, 1996: 18), si se li resta l'efecte de la ciutat de Barcelona, però, l'Àrea Metropolitana en conjunt guanya població, encara que poca, ja que el creixement dels petits municipis més perifèrics aconsegueix compensar les pèrdues d'aquells més importants del continu urbà. Per la seva banda, la Regió Metropolitana manté una població força estable, amb alces i baixes, però si s'elimina l'efecte del conjunt de l'Àrea Metropolitana, inclosa la ciutat de Barcelona, la tendència és clarament a l'alça, amb guanys de quasi cent-mil habitants en cada interval de cinc anys. D'aquesta forma la ciutat de Barcelona es converteix en el motor de les migracions internes, ja que aporta la major part d'efectius en el procés de desconcentració residencial (quadre 2.12).

QUADRE 2.12.- EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ALS ÀMBITS METROPOLITANS, 1981-1996.

	1981	1986	1991	1996
Barcelona (a)	1.752.627	1.701.812	1.643.542	1.508.805
Àrea Metropolitana (b)	3.145.013	3.083.353	3.037.763	2.904.941
Regió Metropolitana (c)	4.238.876	4.229.527	4.264.422	4.228.048
(b)-(a)	1.392.386	1.381.541	1.394.221	1.396.136
(c)-(b)	1.093.863	1.146.174	1.226.659	1.323.107

A més, a nivell metropolità, ha estat observada la tendència, com a mínim des de 1991, no només de desplaçament de la població des del centre cap a la perifèria, sinó de les àrees més denses a les menys (NEL·LO, O., 1998b: 310). Hi ha, en paraules del geògraf Josep Serra, un moviment de dalt cap a baix en la jerarquia urbana dels municipis d'acord amb el seu nombre d'habitats, és a dir, aquells municipis més grans perden població en favor dels mitjans, mentre que aquests, al mateix temps, també perden població en favor dels petits, així:

Les capitals comarcals i alguns nuclis amb certa centralitat (com Martorell, Mollet o Sant Celoni) guanyen migrants de Barcelona i el seu entorn immediat i

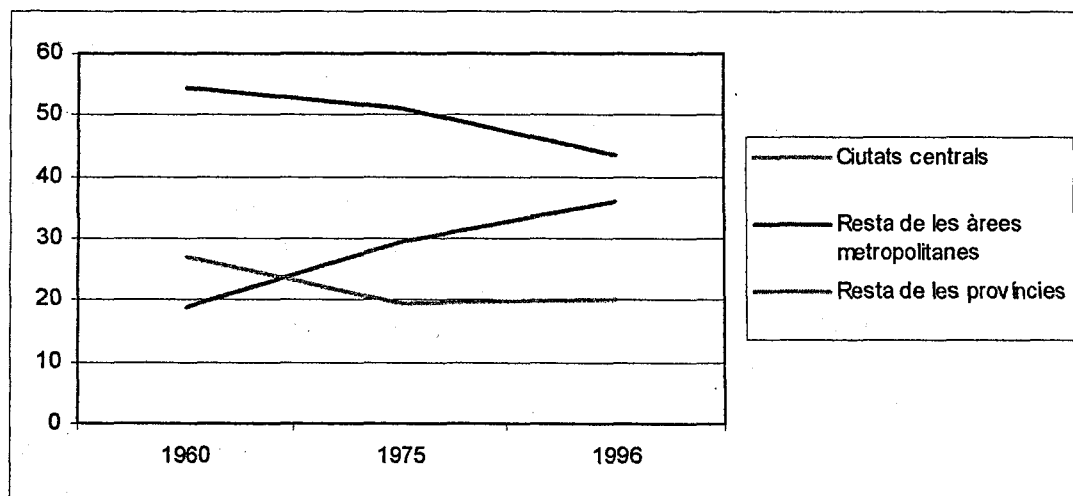
⁶⁶ Antic àmbit de la Corporació Metropolitana de Barcelona.

en perden cap als respectius àmbits d'influència més directa, tot dibuixant unes àrees migratòries al seu voltant molt similars a les que configura la mobilitat per treball (SERRA, J., 1998: 85).

La mateixa tendència demogràfica, pel que fa al nombre de la població, ha estat observada en d'altres àrees metropolitanes espanyoles (NEL·LO, O., 1997: 16). Als municipis centrals de les àrees metropolitanes de Madrid i Bilbao, el nombre total de població ha tendit al decreixement entre els anys 1975 i 1996 en favor de la resta de municipis de l'àrea metropolitana. Així, el municipi de Madrid ha perdut, durant el període assenyalat, més de 350.000 habitants, el que ha representat una reducció de l'11% de la població. La resta de municipis que formen l'àrea metropolitana han augmentat la seva població en més de 836.000 habitants, un creixement del 98,7%. Per la seva banda, la població del municipi de Bilbao s'ha vist reduïda en un 16,8%, el que ha representat una disminució de poc més de 72.000 habitants, mentre que la resta de municipis de l'àrea metropolitana han augmentat la seva població en més de 47.000 persones, el que ha significat un augment del 9,9%.

GRÀFIC 2.10.- EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ DE LES MAJORS ÀREES METROPOLITANES ESPANYOLES PER ÀMBITS TERRITORIALS (DADES EN PERCENTATGE), 1960-1996.

[quadre 2.10a de l'annex]

Font: A partir de NEL·LO, O. (1997: 20).

A Málaga, Sevilla i València el municipi central, durant el mateix període, ha seguit creixent en nombres absoluts (140.647 persones a Málaga, 107.766 a Sevilla i 38.768 a València, és a dir, 34,4%, 18,3% i 5,5% respectivament), però a un ritme inferior del que ho han estat fent la resta de municipis de l'àrea metropolitana (81.665 persones a Málaga, 138.592 a Sevilla, i 117.937 a València, que en percentatges ha estat de 149,8%, 58% i 24,7% respectivament). Només Zaragoza ha mantingut un creixement encara important del municipi

central. En conjunt, però, la tendència de les àrees metropolitanes espanyoles ha estat clarament a una disminució de la població en els municipis centrals, i ha un augment de la població en la resta de municipis metropolitans, sobretot d'aquells més petits (gràfic 2.10)

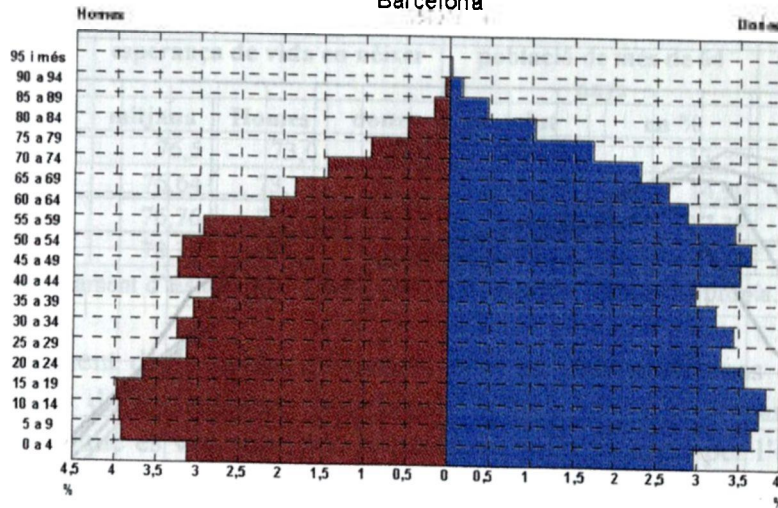
A la pèrdua de la població, cal afegir un envelliment progressiu de la que es queda a la ciutat, tant en nombres absoluts, per un augment de la població major de 65 anys, com sobretot en nombres relatius, per la disminució de la població jove (0 a 14 anys) i també de l'adult (14 a 64 anys). Així, entre 1981 i 1996 la població major de 65 anys augmentà a la ciutat en més de 76.000 habitants, mentre que la de menys de 15 anys disminuï en més de 197.000 persones. L'evolució de la piràmide d'edats, entre 1981 i 1996 reflexa clarament aquest fet (gràfic 2.11), ja que la base de la piràmide cada vegada es va fent més estreta, mentre que les generacions plenes avancen cap a edats adultes, i el cim de la piràmide cada vegada és també més ample.

Igualment, la representació dels efectius de població quinquenals (gràfic 2.12) mostra, per una banda, la reducció important de la població jove, ja que per primera vegada, l'any 1996, les diferències entre el grup de 0 a 4 anys i el grup de 5 a 9 anys es fan mínimes; això pot representar l'assoliment del punt final de la reducció de població jove en nombres absoluts, degut al manteniment de la taxa de natalitat, encara que sigui a uns nivells baixos. Per altra banda, també es mostra clarament l'augment de la població vella per la transició de grups d'edat plens cap a aquestes edats, amb el que també es pot esperar un augment de les taxes de mortalitat en els propers anys.

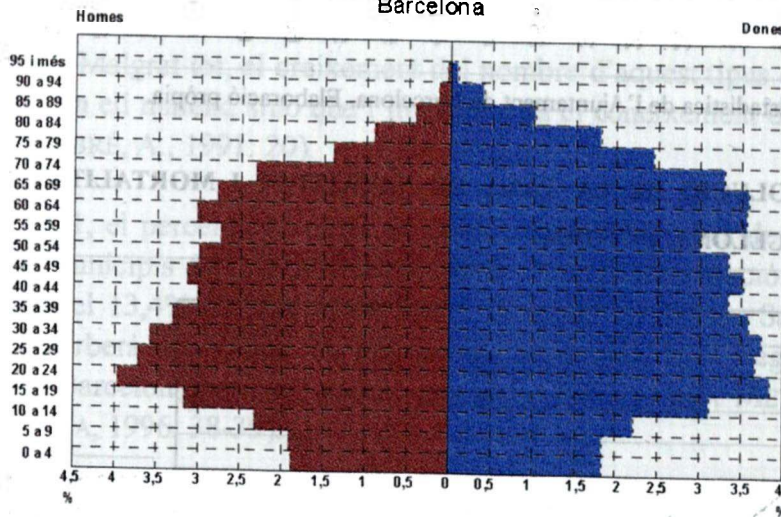
Aquest envelliment, és clar, no es dona només pel comportament recessiu que tenen algunes variables, com per exemple la reducció del nombre de naixements (que es reflexa en la reducció de la taxa de natalitat fins a finals dels anys vuitanta, i l'estabilitat d'aquesta taxa durant la major part dels anys noranta) (gràfic 2.13), el que porta a un augment de pes relatiu de la població vella, sinó també pel comportament positiu d'altres variables, com per exemple l'augment de l'esperança de vida en néixer, el que fa augmentar, tant absolutament com en nombres relatius, el grup de població de més de 64 anys, i també la població molt vella, de més de 85 anys (quadre 2.13).

Gràfic 2.11.- Distribució de la població per edats i sexes de la ciutat de Barcelona, 1981-1996.

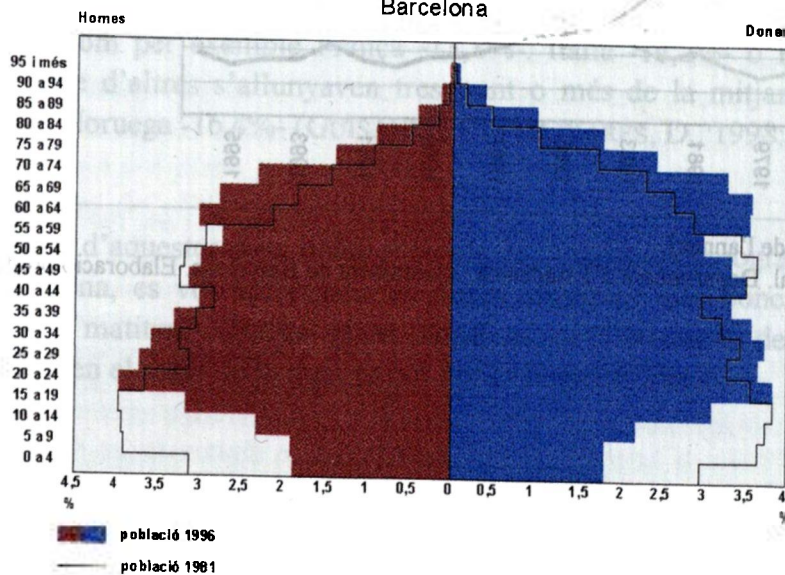
Distribució de la població per edats i sexes, 1981
Barcelona

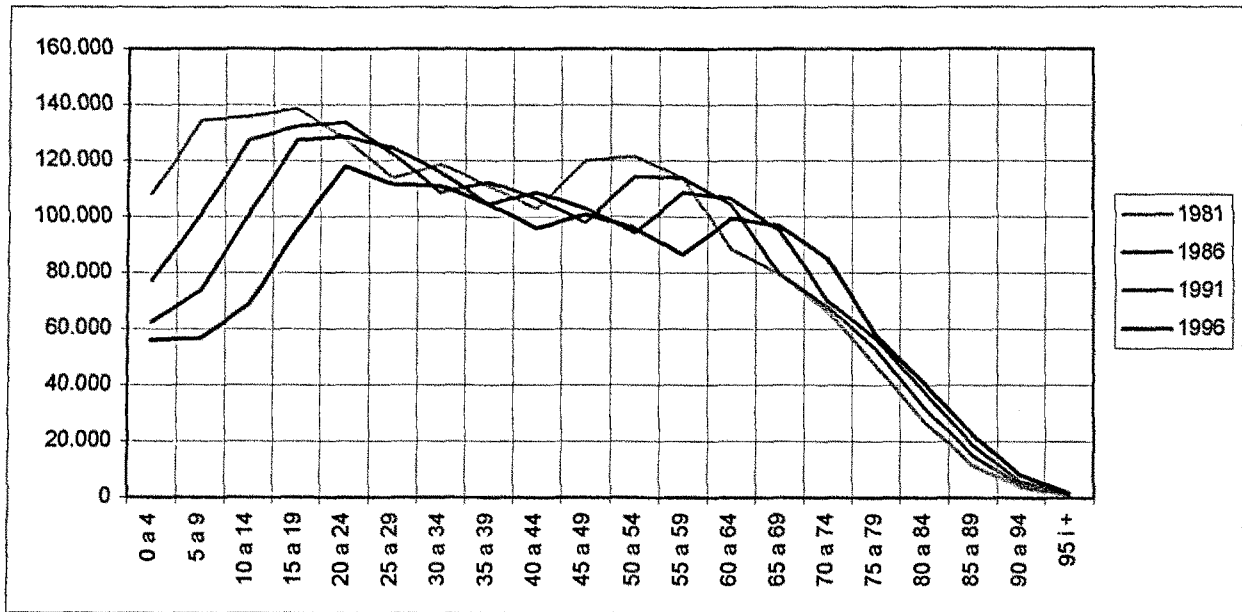
Distribució de la població per edats i sexes, 1996
Barcelona

Distribució de la població per edats i sexes, 1981-1996
Barcelona

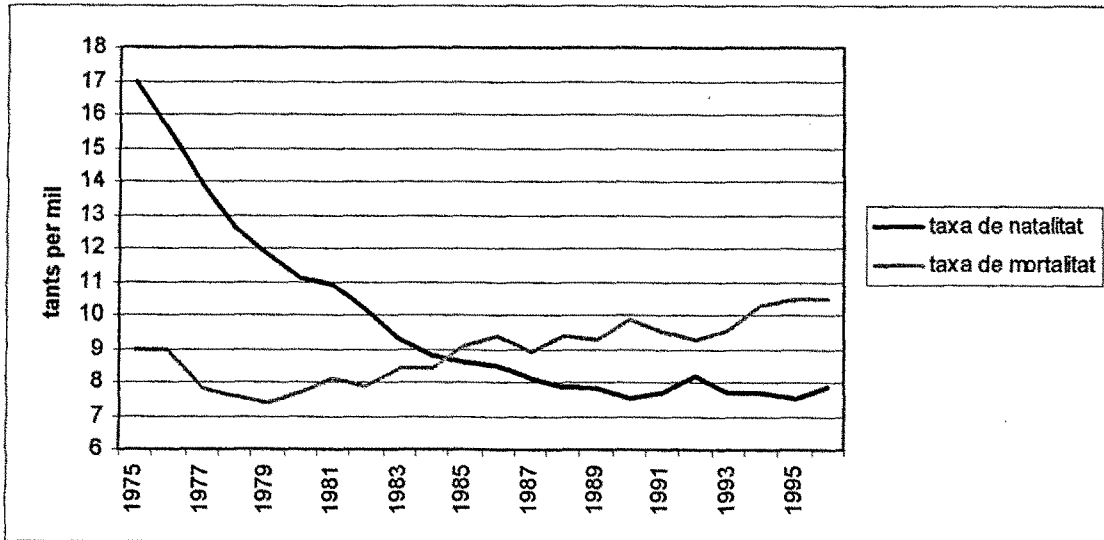

GRÀFIC 2.12.- EFECTIUS QUINQUENALS A BARCELONA, 1981-1996.

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

GRÀFIC 2.13.- EVOLUCIÓ DE LA TAXA DE NATALITAT I MORTALITAT DEL MUNICIPI DE BARCELONA, 1975-1996.

[quadre 2.12a i 2.13a de l'annex]

Font: Moviment natural. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

QUADRE 2.13.- EVOLUCIÓ DE L'ESPERANÇA DE VIDA EN NÈIXER I DEL GRUP DE POBLACIÓ DE MÉS DE 64 I 85 ANYS A BARCELONA, 1981-1996.

Any	esperança de vida en nèixer			població de més de 64 anys		població de més de 85 anys	
	mitjana	Homes	dones	absolut	en %	absolut	en %
1981	76,5	73,0	79,4	234.022	13,35	15.662	0,88
1986	76,64	73,11	79,79	253.585	14,90	19.882	1,17
1991	76,76	73,03	80,18	285.976	17,39	25.720	1,56
1996	78,35	74,1	82,6	312.322	20,70	31.371	2,08

Font: Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

L'envelliment de la població apareix com un dels problemes demogràfics més importants de les societats occidentals actuals, degut a la particular exclusió social a la que es veu sotmesa la població vella, ja sigui per l'exclusió forçosa del mercat de treball, o per la solitud i la falta d'atenció, i en general, per l'apartament de les relacions socials amb els familiars. Com es veurà més endavant, aquest grup de població és molt rellevant no només a la ciutat de Barcelona, sinó sobretot al districte de Ciutat Vella i concretament, també al barri del Raval. Malgrat tot, el creixement del nombre d'aquest tipus de població no és rellevant en ell mateix, sinó que l'important és el coneixement de la seva situació social (CABRÉ, A., 1991: 20).

L'any 1991, el percentatge mitjà de població major de més de 64 anys era a la resta de municipis de l'Àrea Metropolitana o antiga Corporació, del 10%, essent el màxim el 13,4% de Molins de Rei, i el mínim el 7% de Sant Andreu de la Barca i Barberà del Vallès. La mitjana als municipis de la Regió Metropolitana (excepte Barcelona) era el mateix any del 12,3% (ÀREA METROPOLITANA de BARCELONA, 1996: 38-39).

A nivell de Catalunya, el percentatge de població de més de 64 anys era l'any 1991 del 14,31%, tres punts per sota del de la ciutat. A nivell internacional, d'altres països tenien uns percentatges força similars a la mitjana europea (13,4%), com per exemple França -13,8%- Itàlia -14,2%- o Portugal -12,9%-, mentre que d'altres s'allunyaven tres punts o més de la mitjana, com Suècia -18,3%- o Noruega -16,4%- (GUISANDE, C. i OLIVARES, D., 1998: 157).

En el marc d'aquestes dues línies generals de l'evolució demogràfica del municipi de Barcelona, es vol aprofundir en altres variables més concretes, que poden explicar i matitzar aquests grans nombres de l'evolució de la població de Barcelona en el marc de la qual es pot donar la gentrificació.

2.3.1.1. La desdensificació del municipi barceloní

La pèrdua absoluta de població del municipi barceloní ha portat lògicament a una reducció de la densitat de població. Barcelona, pel procés de creixement vertical que ha tingut, havia resultat una de les ciutats més denses d'Europa. Si la seva densitat el 1981 era de 178,78 habitants per hectàrea (només superada entre les capitals per Atenes i París, amb 227,05 hab./ha. i 206,47 hab./ha. respectivament l'any 1985), el 1996 ja s'havia reduït a 152,29 habitants per hectàrea, per tant una reducció mitjana de més de 26 habitants per hectàrea en aquest període (quadre 2.14).

QUADRE 2.14.- DENSITAT DE POBLACIÓ A BARCELONA, PER DISTRICTES, 1981-1996.

	Superfície ha.	Població		Densitat		Diferència densitat 96-81	
		1981	1996	1981	1996	Abs.	%
Barcelona	9907,4	1.771.232	1.508.805	178,78	152,29	-26,49	-14,82
Ciutat Vella	430,6	120.333	83.829	279,45	194,68	-84,77	-30,33
Eixample	746,68	302.504	248.777	405,13	333,18	-71,95	-17,76
Sants-Montjuïc	2.086,98	186.845	167.390	89,53	80,21	-9,32	-10,41
Les Corts	598,1	84.175	81.864	140,74	136,87	-3,86	-2,74
Sarrià-St. Gervasi	2.001,14	151.385	129.573	75,65	64,75	-10,90	-14,41
Gràcia	415,37	139.779	115.753	336,52	278,67	-57,84	-17,19
Horta-Guinardó	1.192,31	200.982	169.832	168,57	142,44	-26,13	-15,50
Nou Barris	800,2	209.110	170.849	261,32	213,51	-47,81	-18,30
Sant Andreu	653,02	151.174	135.579	231,50	207,62	-23,88	-10,32
Sant Martí	983	224.945	205.359	228,84	208,91	-19,92	-8,70

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

En l'anàlisi per seccions censals (mapes 2.5 a 2.8⁶⁷) es fa difícil apreciar una àrea de la ciutat que es vegi especialment afectada per aquesta reducció de la densitat, i més aviat és un procés que afecta a tota la ciutat en general. Així, la comparació entre la densitat de població per secció censal de 1981 i de 1996, mostra una reducció general d'aquelles seccions censals que tenen més de 600 habitants per

⁶⁷ Els quatre mapes estan elaborats prenent la base cartogràfica de la ciutat de l'any 1991, per tant, les dimensions de les seccions censals (els quilòmetres quadrats) són també constants en els quatre mapes i corresponen a l'any 1991. Pel que fa concretament als mapes 2.5 i 2.6, les seccions censals que tenen una densitat de població igual a zero el 1981, són seccions censals que no tenien població aquest any. En canvi, les seccions censals que són igual a zero el 1996, són aquelles seccions censals que han desaparegut entre 1991 i 1996 fruit de l'agregació de seccions censals. L'apartat "sense dades", en canvi, són aquelles seccions censals que han desaparegut entre 1986 i 1991 fruit també de l'agregació, i en ser la base cartogràfica de 1991, no es disposa de les dimensions d'aquestes seccions censals.

hectàrea, passant de 614 el 1981 a 439 el 1996, (en percentatges, el 1981 les seccions censals amb més de 600 habitants per hectàrea representaven el 34,2% del total de seccions, mentre que el 1996 representen només el 27,8%), mentre que hi ha un clar manteniment d'aquelles seccions censals que tenen una densitat d'entre 300 i 600 habitants per hectàrea (698 per al 1981 i 702 per al 1996, essent un 38,9% i un 44,5% respectivament), i de les que tenen menys de 300 habitants per hectàrea (481 el 1981 i 436 el 1996, essent un 26,8% i un 27,6% respectivament). Si les dades, en canvi, s'agrupen per districtes (quadre 2.13) s'observa com clarament el districte de Ciutat Vella és el que encapçala aquesta desdensificació de la ciutat, amb una pèrdua mitjana de més de 84 habitants per hectàrea (el que representa una reducció del 30%), més de tres vegades la mitjana de la ciutat de Barcelona, per al període 1981-1996, seguit pels de l'Eixample, de Gràcia i de Nou Barris. La resta de districtes, Horta-Guinardó, Sant Andreu, Sant Martí, Sarrià-Sant Gervasi, Sants-Montjuïc i les Corts, mantenen una desdensificació en nombres absoluts inferior a la mitjana de Barcelona.

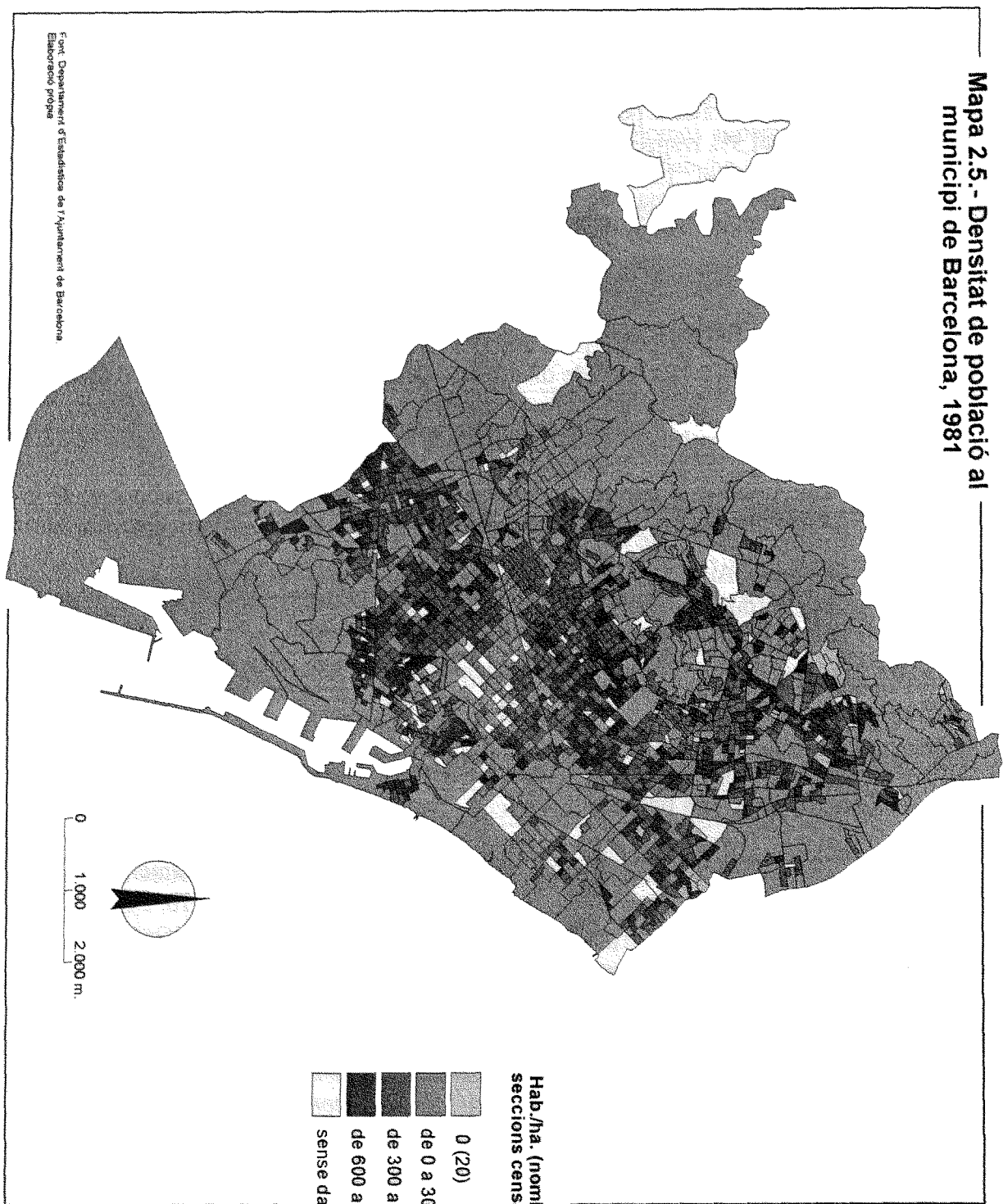
El procés de pèrdua de població no s'acompanya per un procés de reducció del parc d'habitatges total o de la proporció del parc d'habitatges desocupats de la mateixa magnitud. Així, si entre 1981 i 1991 la reducció de la població supera el 6%, amb una pèrdua de 109.085 habitants, el parc residencial disminueix només en un 1,34%, el que representa una reducció de 9.045 habitatges. Per altra banda, el percentatge del parc format pels habitatges desocupats o de segona residència, es manté quasi estable entre els dos anys, 13,91% del total del parc el 1981, i 13,22% el 1991. El nombre d'habitants per habitatge passa, en conseqüència, de 3,02 el 1981 a 2,85 el 1991, cosa que significa també una desdensificació a escala de les llars, al menys, en mitjana.

Aquesta desdensificació del municipi barceloní és interpretada normalment com una millora de la qualitat de vida (AJUNTAMENT DE BARCELONA, 1997b: 3), en la que l'aprovació i posada en pràctica del Pla General Metropolità d'Ordenació Urbana, aprovat el 1976, hi hauria tingut un paper important:

La consciència d'unes densitats tercermundistes, amb referència constant a Calcuta, i d'unes possibilitats legals de majors desastres a l'empara d'unes ordenances i uns plans progressivament especulatiu, contribuï al gir copernicà de la revisió del planejament vigent que el gong de la transició permeté aprovar el juliol de 1976.

No tan sols s'aturà la densificació sinó que després de 20 anys de vigència del Pla General Metropolità d'Ordenació Urbana (PGM), la comurbació central ha recuperat espais per a zones verdes i equipaments, ha millorat el sistema viari i, de forma interactiva, ha rebaixat les densitats, el paràmetre més significatiu en el procés de recuperació de qualitat urbana. (SERRATOSA, A., 1997: 90).

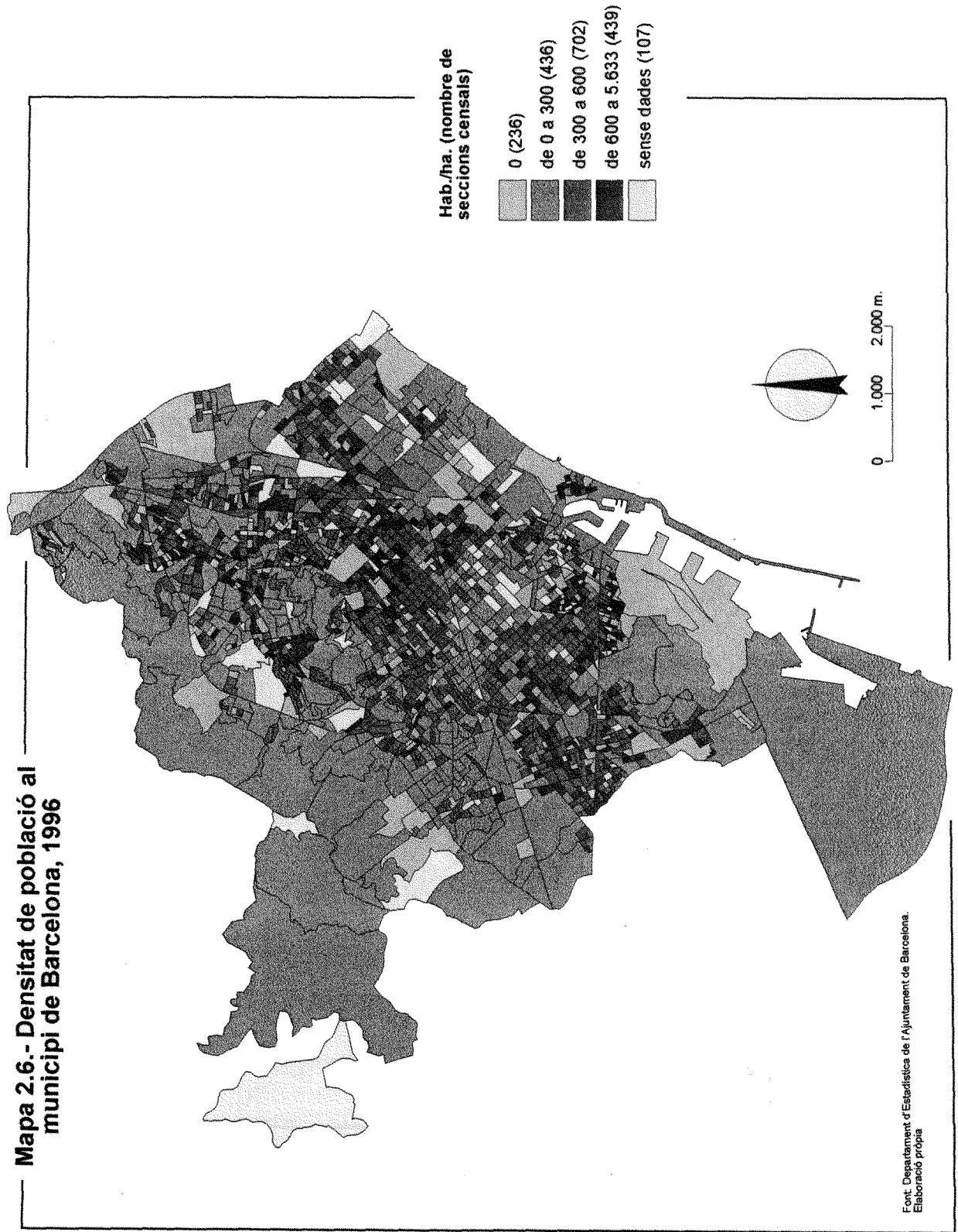
Mapa 2.5.- Densitat de població al municipi de Barcelona, 1981

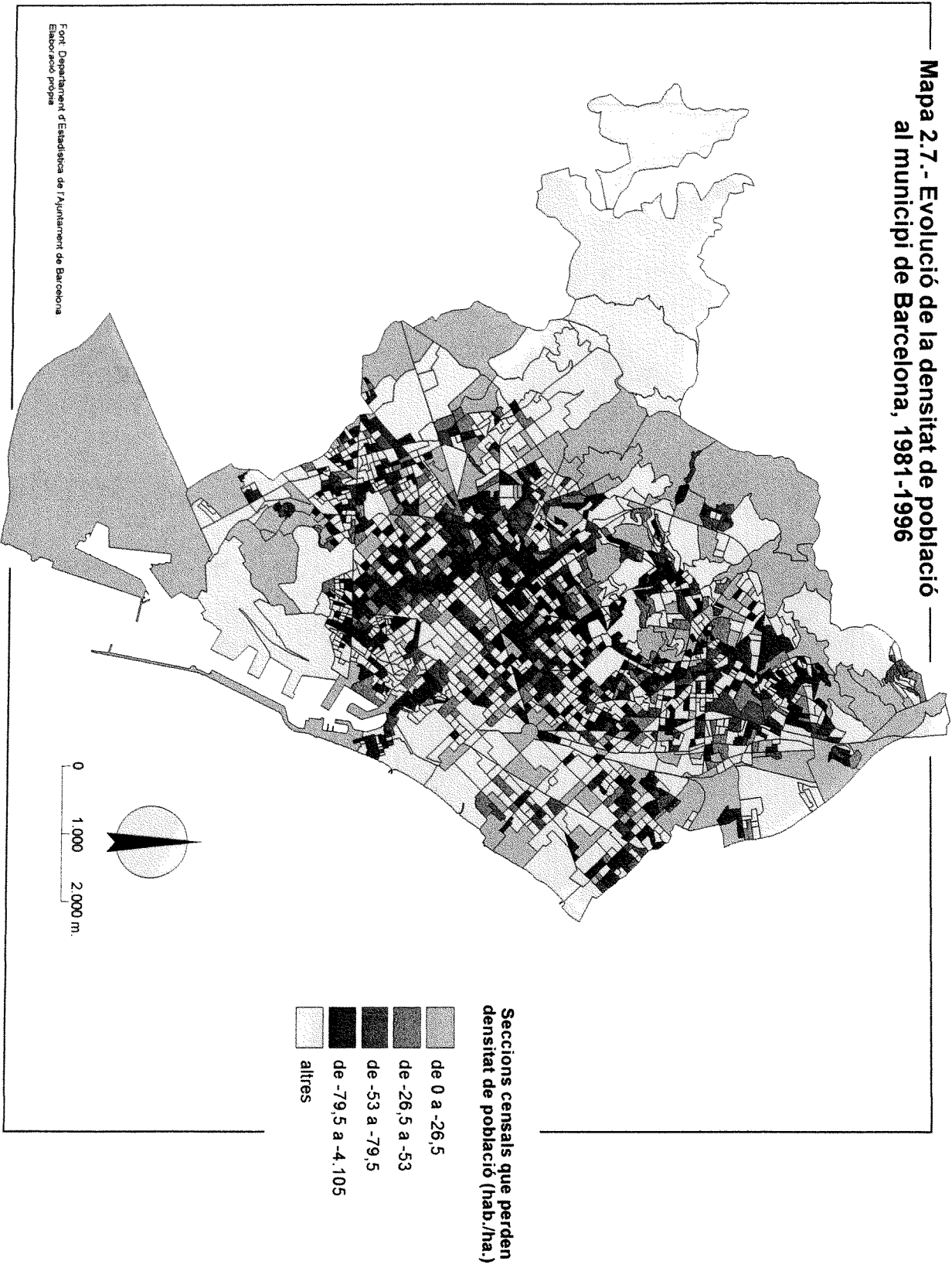
Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona
Elaboració pròpia

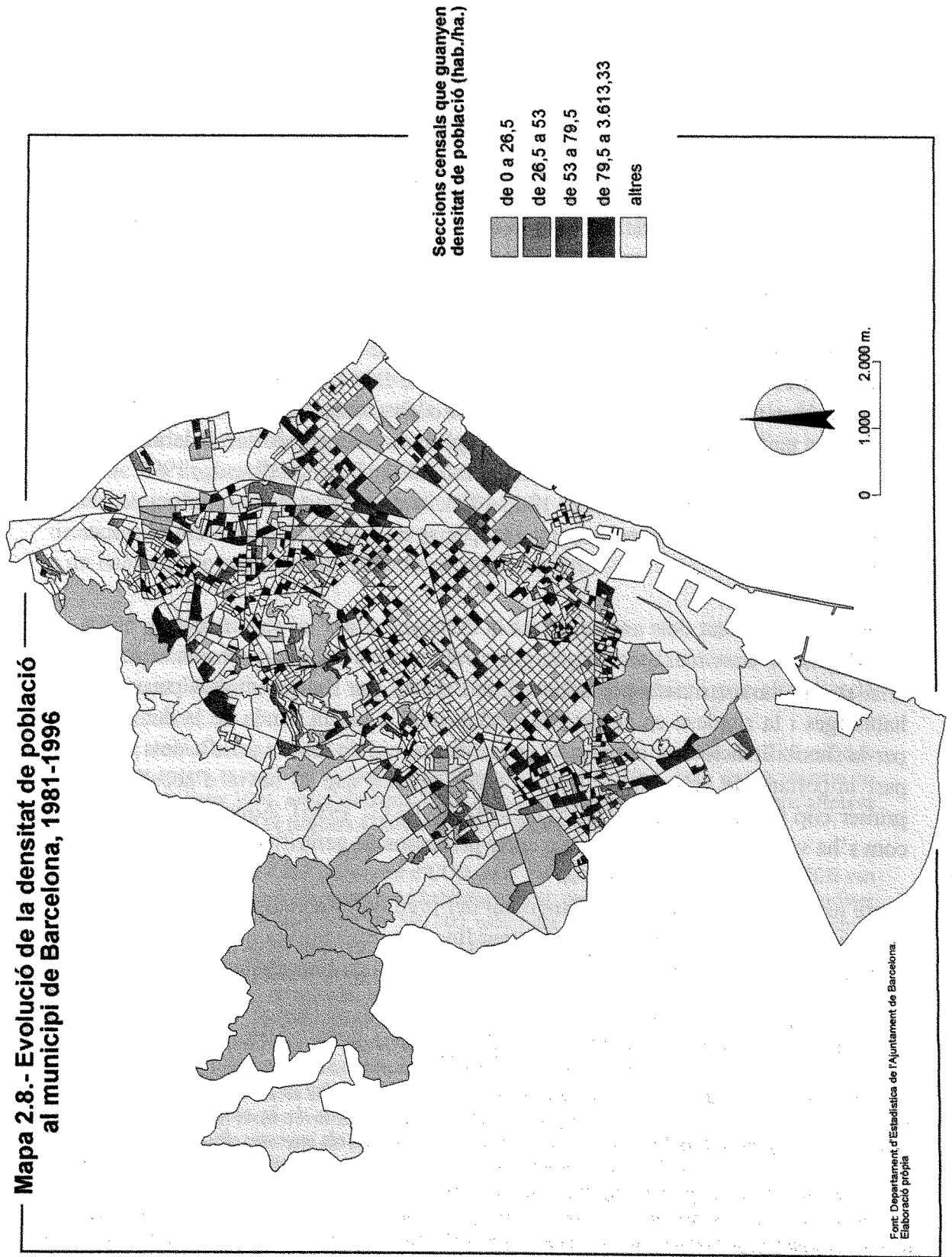
Mapa 2.6.- Densitat de població al municipi de Barcelona, 1996

**Mapa 2.7.- Evolució de la densitat de població
al municipi de Barcelona, 1981-1996**

Mapa 2.8.- Evolució de la densitat de població al municipi de Barcelona, 1981-1996

2.3.1.2. L'emigració des de Barcelona

L'emigració s'ha convertit, com a mínim en els últims quinze anys, en el factor determinant per entendre l'evolució de la població barcelonina en aquest període, contrastant amb el període 1960-1975, en que la immigració va ser la variable fonamental en el creixement de la població (SERRA, J., 1997: 82).

Sens dubte en aquests nous moviments migratoris, de menys abast territorial que els que havien predominat a l'àrea barcelonina en els decennis anteriors, han tingut una component residencial molt important, és a dir, la població ha emigrat de Barcelona en busca d'un primer habitatge o simplement per millorar el que ja tenia, per tant la motivació bàsica del desplaçament deixa de ser el laboral per passar a ser el residencial (MÓDENES, J.A., 1997: 331; SERRA, J., 1997: 77). Contrastant també amb el període 1960-1975, la major part de la immigració era procedent d'altres províncies espanyoles, i la seva motivació bàsica era el trobar feina.

A partir de la meitat dels anys vuitanta la convergència d'un seguit de fets, tant a nivell general com local, converteix el problema de l'habitatge en una veritable crisi social, caracteritzada per la banda de l'oferta, per l'augment dels preus dels habitatges i la rigidesa en el sistema d'adquisició, i per la banda de la demanda, per la flexibilització de l'ocupació i per la disposició de rendes insuficients d'una part important de la població, sobretot per aquella que hi havia d'accedir per primer cop (CORTÉS, L., 1995: 337-369; LOIS, R. C., 1995). Aquest mecanisme, com s'ha vist, és el marc idoni per a crear processos de gentrificació.

Entre les causes que expliquen l'augment del preu de l'habitatge a Barcelona, les més acceptades en són quatre⁶⁸. En primer lloc, les expectatives que va obrir en el mercat immobiliari l'elecció, l'any 1986, de la ciutat de Barcelona com a seu dels

---

⁶⁸ N'hi podria haver d'altres, com per exemple l'entrada en vigor l'any 1985 de la Llei d'Actius Financers va provocar que bona part del diner negre es canalitzés cap a l'adquisició d'habitatge. Així, *la compra d'habitatge, adquireix des d'aquesta perspectiva, el benefici de poder blanquejar diner negre: la declaració de les compra-vendes se situa molt per sota de la realitat i s'obtenen, addicionalment, importants beneficis fiscals, tals com l'estalvi en els impostos de Transmissions i Successions i una càrrega tributària reduïda, pel fet de basar-se en el valor cadastral, a efectes de l'IRPF i Patrimoni, desgravacions per inversió immobiliària (el 17% en habitatges nous o rehabilitats i el 10% en segons habitatges), així com avantatges significatius en el cas de venda dels béns adquirits, pel fet de poder ocultar les plusvàlues generades. En aquest context, el mercat secundari, més que no pas el de nova planta, per l'efecte del major control de l'IVA sobre la promoció-construcció d'habitatges, ha servit per aquesta canalització de diner negre, així com, en general, de la inversió immobiliària* (ROCA, J., DUATIS, J. i GARCIA, M. P., 1988: 36).

Jocs Olímpics d'Estiu de 1992; en segon lloc, aquest mateix any Espanya va ingressar a l'OTAN i també a la Comunitat Econòmica Europea, el que va provocar un augment de la inversió estrangera en el mercat immobiliari (SAN MARTÍN, I., 1997: 4); en tercer lloc, el Ministeri d'Economia i Hisenda va establir incentius fiscals per a l'adquisició de l'habitatge principal i també de la segona residència (aquests últims incentius van estar vigents fins l'any 1990); i finalment, l'acció urbanística del govern municipal havia aconseguit millorar les condicions dels barris més degradats de Barcelona -a partir de la millora dels espais públics i dels equipaments socioculturals-, mentre que el nou planejament portava cap a una remodelació de diverses àrees de la ciutat i l'establiment de les àrees de nova centralitat (TELLO, R., 1997). Tots aquests fets obrien noves possibilitats a les inversions immobiliàries a Barcelona i en general a tota la regió metropolitana (TELLO, R. i MARTÍNEZ, S., 1994: 64). Efectivament, des de 1986 es va assistir a un augment important dels preus dels habitatges (gràfic 2.14), tant dels de nova construcció com dels de segona mà, mentre que la quasi inexistència d'un mercat dinàmic de lloguers⁶⁹, i per altra banda, la inexistència d'una política pública d'habitatge eficient⁷⁰ concentrada exclusivament en la propietat com a forma de tinença, van situar molt alt el llindar per aquells que volien accedir per primer cop a un habitatge, o simplement millorar el que ja tenien.

A més, a partir de la segona meitat dels vuitanta van arribar a l'edat d'emancipació unes generacions força plenes, que igualment necessitaven accedir a un mercat laboral que per una banda no els podia absorbir, i per altra banda

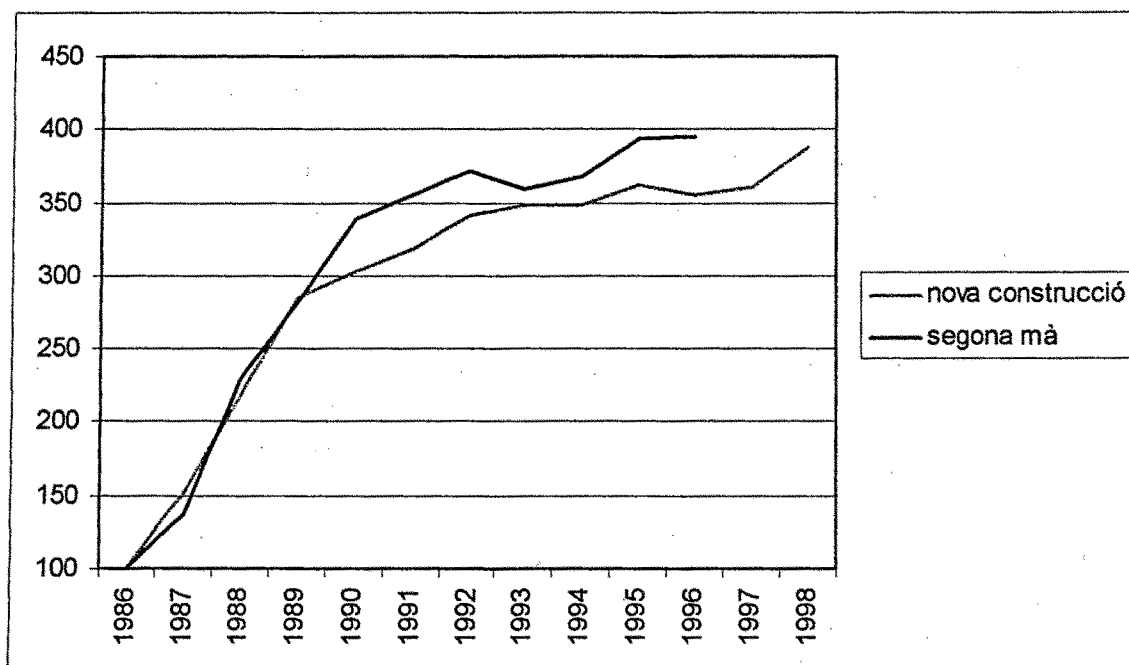
⁶⁹ El 1985, amb el conegut Decreto Boyer, es va intentar regularitzar i actualitzar el mercat dels lloguers que encara es regia per la Llei d'Arrendaments Urbans de 1964, però aquest objectiu no s'aconseguí fins l'any 1994, amb l'aprovació de la nova Llei d'Arrendaments Urbans, que afectava al conjunt dels contractes de lloguers d'habitatges, fins i tot aquells més antics.

⁷⁰ Ni el Pla Triennal 1981-1983 del govern d'UCD, ni el Pla Quatriennal 1984-1987 del PSOE van aconseguir cobrir les necessitats estimades d'habitatges. Així, per al conjunt de l'Estat, en el primer Pla sobre unes necessitats estimades de 590.000 habitatges protegits, només s'en van construir 400.000. En el segon, sobre unes necessitats de 600.000, només s'en van construir 484.400. En l'etapa posterior, 1987-1990, la construcció d'habitatges protegits a Catalunya, arriba a uns mínims històrics, assolint-se per al període 1981-1990, un dèficit estimat d'habitatges de protecció a Catalunya de més de 100.000 (EARHA, 1996). El conjunt de mesures dels diversos plans d'habitatges estaven destinades a l'oferta per tal de fomentar la producció. En quant els preus del mercat lliure es van disparar, l'oferta es va decantar clarament a la construcció per vendre en el mercat lliure, deixant de banda el mercat protegit. Les mesures introduïdes pels plans d'habitatge al llarg dels noranta, han creat noves fórmules que han augmentat l'oferta d'habitatges protegits, però sobretot, s'han orientat més cap als incentius a la demanda -subsidis dels tipus d'interès o subvenció del preu de l'habitatge- que no cap a l'oferta.

Pel que fa a la ciutat de Barcelona, una interpretació abusiva de les grans xifres demogràfiques podia fer pensar que no calien pisos ja que, com s'ha vist, la població es va estabilitzar o fins i tot va iniciar una disminució a partir de l'any 1975. Però aquesta interpretació amagava l'arribada a l'edat d'emancipació de generacions força plenes que si que van augmentar la demanda d'habitatges. L'Ajuntament, per altra banda, es centrà clarament en els dèficits d'equipaments, mentre que no va atendre de la mateixa forma el dèficit d'habitatges.

oferia noves condicions molt més flexibles pel que feia a la contractació. Per tant, la rigidesa de l'oferta immobiliària, juntament amb les dificultats que tenia una part de la demanda per tal d'adquirir recursos, van abocar a una greu crisi residencial, que afectava principalment als joves i a la població de rendes mitjanes i baixes. Aquesta crisi residencial era generalitzable a tot l'estat espanyol, mentre que altres països europeus, com per exemple Anglaterra i Holanda, vivien condicions no menys dramàtiques amb la desestructuració de les particulars polítiques d'habitatge inserides en els més madurs estats del benestar.

GRÀFIC 2.14.- EVOLUCIÓ DELS PREUS DELS HABITATGES (ÍNDEX BASE 100) A LA CIUTAT DE BARCELONA, 1986-1998.

[quadre 2.14a de l'annex]

Font: Barcelona Economia i Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Índex base 100 (per a 1986): 67.259 ptes./m² per a la nova construcció i 57.814 ptes./m² per a la segona mà.

Una part de l'emigració de Barcelona, doncs, es correspon amb aquest volum de població que no pot adquirir un habitatge a la ciutat i, per tant, el busca en els municipis metropolitans on els preus s'adequen millor a les seves rendes disponibles. Per altra banda, hi ha un altre tipus d'emigració, amb capacitat econòmica suficient, que busca millor qualitat de vida o altres formes de residència, com pot representar per a certs grups socials la casa unifamiliar amb jardí, o determinants tipus d'ambient o equipament.

Aquesta dualitat de l'emigració barcelonina es apreciable en els estudis sobre l'emigració i les seves característiques que s'han elaborat, sobretot, des de

l'Ajuntament de Barcelona (DEPARTAMENT d'ESTADÍSTICA, 1998). Així, va ser elaborada una tipologia dels municipis de la província de Barcelona que eren lloc d'arribada d'aquesta emigració segons algunes variables referides als emigrants com la renda familiar disponible per càpita, i també referides als municipis d'arribada com el percentatge de titulats mitjans i superiors, la població ocupada per sectors econòmics, i el preu mitjà de venda dels habitatges de nova construcció (mapa 2.9⁷¹). La tipologia resultant va ser:

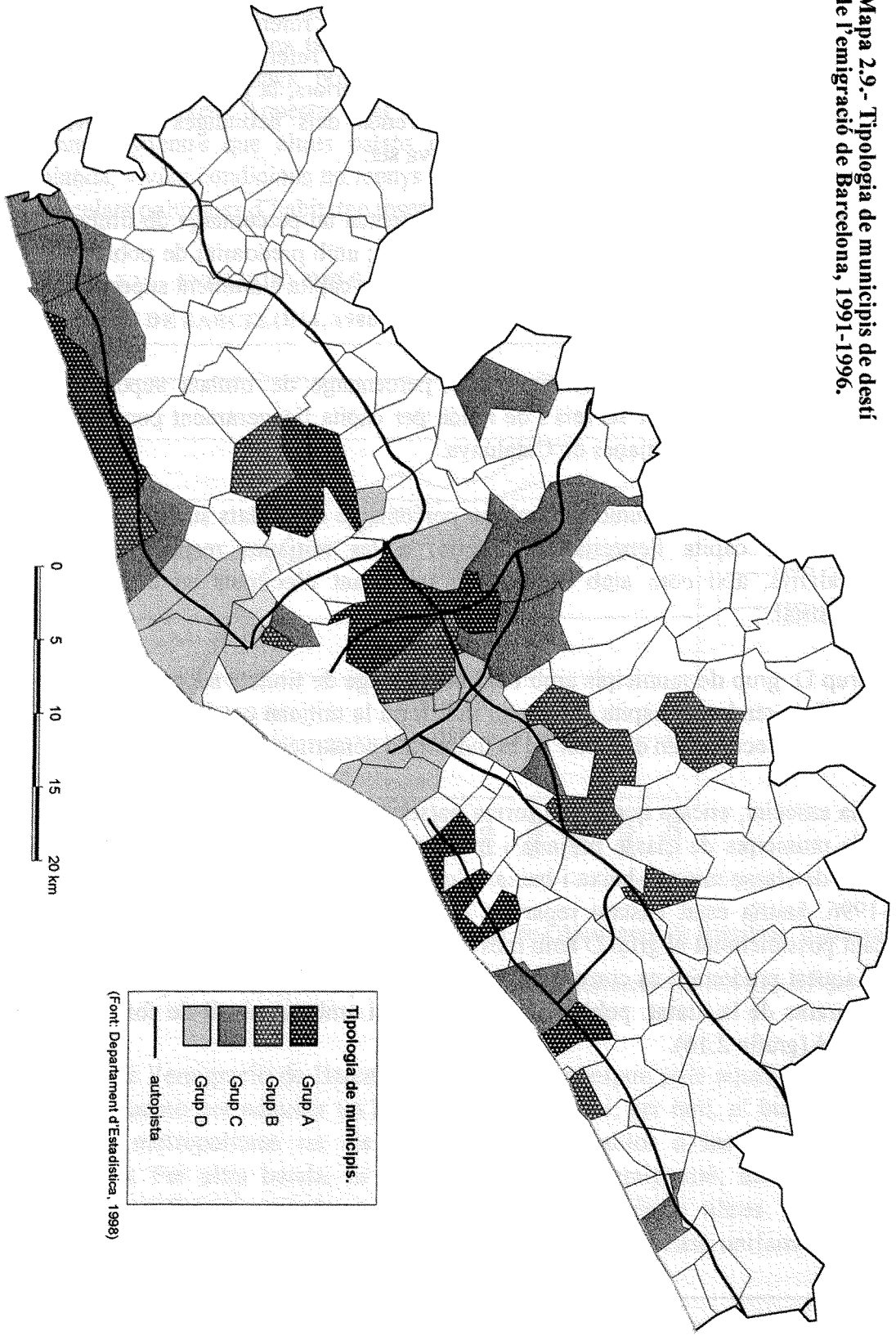
- Grup A: està format per municipis que presenten un percentatge de titulats superiors per sobre de la mitjana de Catalunya; amb predomini de població ocupada en el sector serveis i amb una renda per càpita clarament superior a la mitjana de Catalunya.
- Grup B: comprèn els municipis amb percentatge de titulats superiors, d'ocupats en el sector serveis i de renda per càpita lleugerament per sobre de les respectives mitjanes de Catalunya.
- Grup C: el formen municipis amb un percentatge de titulats superiors i de renda per càpita lleugerament inferior a les mitjanes respectives de Catalunya, així com amb un nombre important d'ocupats en el sector industrial.
- Grup D: grup de municipis amb baix percentatge de titulats superiors, amb nivell de renda per càpita clarament inferior a la mitjana catalana i amb alt nombre d'ocupats en el sector de la indústria i construcció.

Es podria associar, encara que d'una forma potser massa general, els primers dos grups als municipis de classe mitjana i mitjana-alta, i els últims dos grups als municipis de classe mitjana-baixa i baixa. L'emigració barcelonina, en el període 1991-1996, hauria estat bastant repartida entre els quatre grups de municipis, destacant possiblement el grup D amb més d'un 38% del total d'emigrants (gràfic 2.15), i aquest predomini es correspondria amb les característiques predominants dels emigrants de la ciutat: població sobretot jove i amb un nivell de formació baix o mitjà (gràfic 2.16).

---

⁷¹ En aquest mapa no s'han representat tots els municipis de la província de Barcelona, només aquells que formen part de la Regió Metropolitana de Barcelona.

Mapa 2.9.- Tipologia de municipis de destí de l'emigració de Barcelona, 1991-1996.

(Font: Departament d'Estadística, 1998)

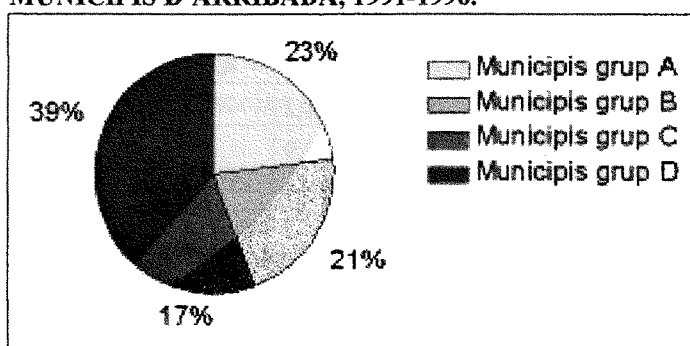

QUADRE 2.15.- TIPOLOGIA DE MUNICIPIS DE DESTÍ DE L'EMIGRACIÓ DE BARCELONA, 1991-1996.

Grup A	Grup B	Grup C	Grup D
Sant Cugat del Vallès	Castelldefels	Terrassa	L'Hospitalet del Llobregat
Vilassar de Mar	Cerdanyola del Vallès	Sabadell	Badalona
Sitges	Premià de Mar	Vilanova i la Geltrú	Sta. Coloma de Gramenet
El Masnou	Esplugues de Llobregat	Gavà	Mollet del Vallès
Sant Just Desvern	Palau de Plegamans	Sant Pere de Ribes	Rubí
Corbera de Llobregat	Lliçà d'Amunt	Sant Joan Despí	Sant Adrià de Besòs
Sant Andreu de Llavaneres	Granollers	Pineda de Mar	Sant Boi de Llobregat
Sant Quirze del Vallès	Cardedeu	Mataró	Viladecans
Cervelló	Vallirana	Parets del Vallès	Cornellà de Llobregat
Alella	Arenys de Mar	Cubelles	El Prat de Llobregat
Cabrils	Bigues i Riells	Esparraguera	Santa Perpètua de Mogoda
Premià de Dalt			Ripollet
			Montcada i Reixac
			Barberà del Vallès
			Sant Andreu de la Barca

Font: Departament d'Estadística (1998)

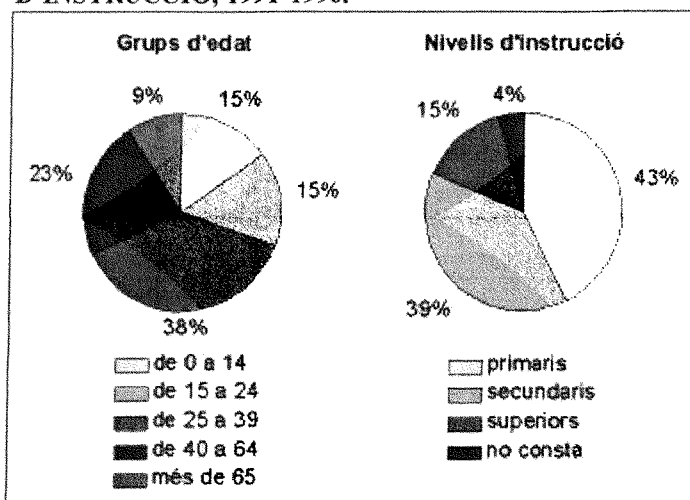
GRÀFIC 2.15.- EMIGRACIÓ DE LA CIUTAT DE BARCELONA PER TIPOLOGIA DE MUNICIPIS D'ARRIBADA, 1991-1996.

[quadre 2.15a de l'annex]

Font: DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA (1998): 38

GRÀFIC 2.16.- EMIGRACIÓ DE BARCELONA SEGONS GRUPS D'EDAT I NIVELLS D'INSTRUCCIÓ, 1991-1996.

[quadre 2.16a i 2.17a de l'annex]

Font: Departament d'Estadística (1998): 17

Si aquesta emigració és analitzada en funció del districte d'origen de la ciutat de Barcelona i el municipi de destí (quadre 2.16), la distribució confirmaria que els emigrants dels districtes de l'Eixample, Les Corts, Gràcia i sobretot, Sarrià-Sant Gervasi, en més d'un 50% emigren cap a municipis dels grups A i B, i els emigrants de la resta de districtes, és a dir, Sants-Montjuïc, Horta-Guinardó, Nou Barris, Sant Andreu, Sant Martí, i sobretot Ciutat Vella, en més d'un 50% emigren cap a municipis dels grups C i D.

QUADRE 2.16.- PERCENTATGE DE L'EMIGRACIÓ DELS DISTRICTES DE BARCELONA SEGONS EL MUNICIPI DE DESTÍ, 1991-1996.

Districte	Grup A	Grup B	Grup C	Grup D	A+B	C+D
Ciutat Vella	9,1	13,1	15,8	62	21,2	77,8
Eixample	34,2	25,7	16,8	23,2	59,9	39
Sants-Montjuïc	13	18,4	17,5	51,1	31,4	68,6
Les Corts	37,5	18,9	18	25,5	56,4	43,5
Sarrià-St. Gervasi	59,9	17	13,2	9,9	76,9	23,1
Gràcia	36,9	21,7	15,9	25,5	58,6	41,4
Horta-Guinardó	14,5	26,3	20,3	38,9	40,8	59,2
Nou Barris	6,9	25,3	16,4	51,5	32,2	67,9
Sant Andreu	9,5	26,2	19	45,3	35,7	64,3
Sant Martí	12,7	21,7	17,6	48	34,4	65,6
Barcelona	23,2	21,4	17	38,5	44,6	55,5

Font: DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA (1998).

Per tant, es pot pensar en una emigració selectiva des del municipi barceloní cap a la resta de municipis de l'Àrea Metropolitana, i de Catalunya en general, el que podria generar i accentuar una estructura dual de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, en la que destacaria el lloc central de la ciutat de Barcelona, on el preu de l'habitatge actuaria d'element de control social per a aquells que hi volen residir, mentre que a l'Àrea Metropolitana, segons el preu de l'habitatge, els diversos municipis s'anirien especialitzant en un tipus de residents o altre (TELLO, R. i MARTÍNEZ, S., 1994: 50).

2.3.1.3. La ciutat resultant, una geografia social de la ciutat

Es pot afirmar que l'estructura social de la ciutat resultant queda polaritzada, tendint a consolidar la geografia social heredada (GUÀRDIA, M., MONCLÚS, F. i OYÓN, J. L., 1994: 86). Així, tant si s'analitza el nivell d'instrucció de la població, com la seva estructura professional, al llarg dels anys vuitanta i noranta, el resultat és un augment de les categories mitjanes i altes, i una reducció de les categories baixes, malgrat que les diferències entre els diversos barris i districtes es mantenen.

Pel que fa el nivell d'instrucció (quadre 2.17), els nivells baixos es redueixen en més d'un 50% entre 1981 i 1996, passant de més de 520.000 persones que com a màxim, tenien la primària incompleta el 1981, a 212.329 persones que es trobaven en aquesta situació el 1996, per tant un reducció de més de 300.000 persones. Per altra banda, tant els nivells mitjans com els alts, augmenten en nombres absoluts i en nombres relatius. L'evolució general es pot deure tant a una millora del nivell d'instrucció de la població més jove, com també als efectes que han tingut les escoles d'alduts en la reducció d'aquests nivells més baixos.

A nivell territorial, la representació cartogràfica dels percentatges de població amb titulacions baixes, mitjanes i altes (mapes 2.10 a 2.12), dóna tres mapes complementaris. Així, les professions altes dominen al sector central de l'Eixample (als barris de Esquerra de l'Eixample, Dreta de l'Eixample), i als barris de Les Corts, Pedralbes, Sant Gervasi i Sarrià. També apareixen algunes seccions amb alts percentatges de població amb titulació alta a Gràcia, Vallcarca i Sant Martí, en aquest últim cas, correspon a la Vila Olímpica.

Per contra, els alts percentatges de població amb titulació baixa corresponen a tot un seguit de barris que des de Montjuïc, fins a Ciutat Meridiana i Horta, segueixen la línia de costa i el Besós. La continuïtat de tots aquests barris només es trenca a la Vila Olímpica on, com s'ha vist, els percentatges de titulació alta hi

són dominants. Així, desde la Zona Franca-Port, passant per Montjuïc, Poble Sec, Raval, la part baixa de Gòtic, Parc, Barceloneta, Sant Martí, Barri Besòs, Verneda, Bon Bastor, Trinitat Vella, Vilapicina-Turó de la Peira, Roquetes-Verdum, Ciutat Meridiana-Vallbona, fins a Horta i algunes seccions censals del barri de la Vall d'Hebron, és on la població amb titulació baixa hi és dominant.

QUADRE 2.17.- NIVELL D'INSTRUCCIÓ A BARCELONA, 1981-1996.

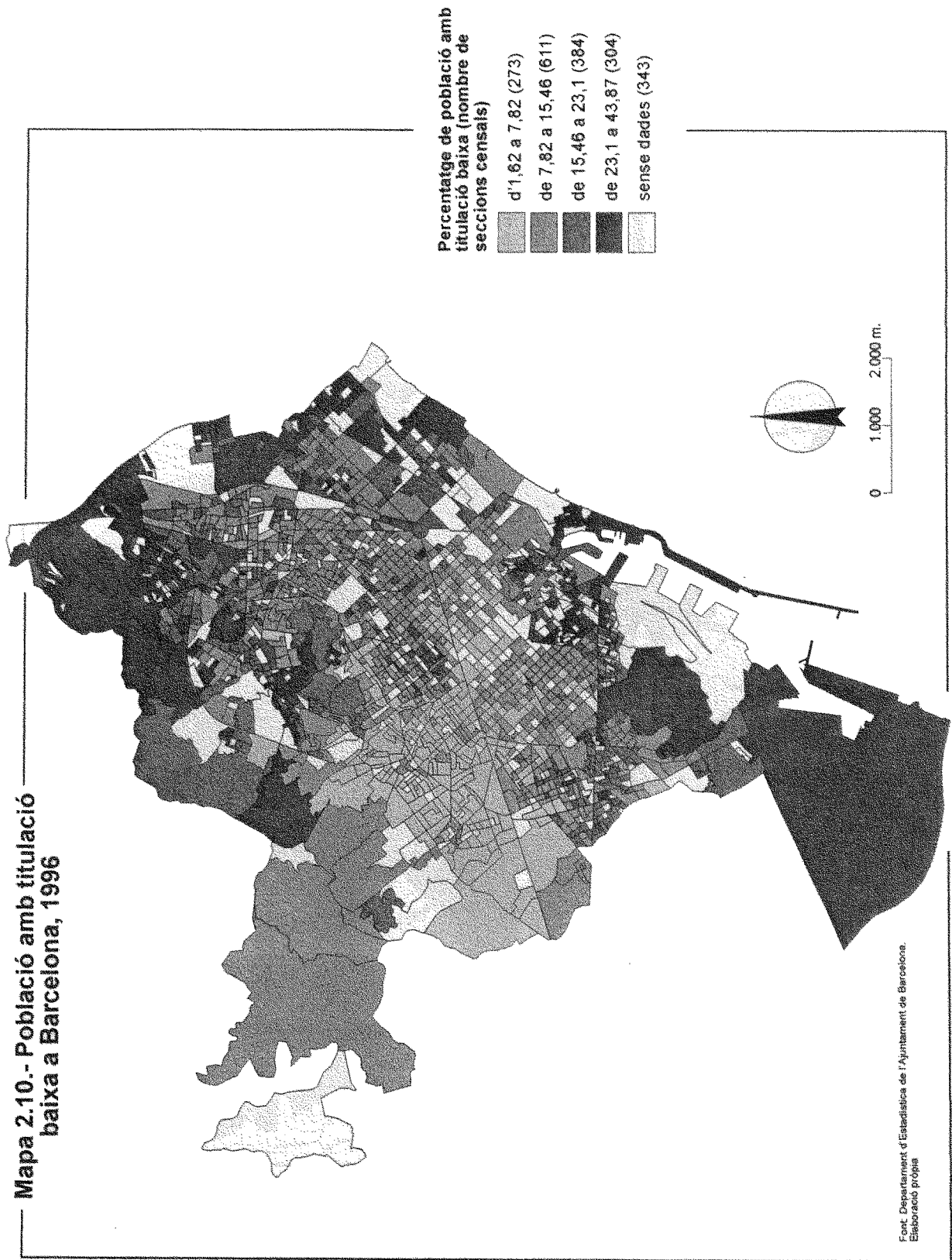
Nivell d'instrucció	1981				1996			
	Absolut	%	Absolut	%	Absolut	%	Absolut	%
No sap llegir	94.775 ⁷²	6,20			8.835	0,63		
Primària incompleta	427.199	27,93			203.504	14,57		
NIVELL BAIX			521.974	34,12			212.339	15,20
Primària completa	389.798	25,48			397.001	28,42		
Batxillerat elemental	213.858	13,98			200.393	14,35		
Formació professional	77.236	5,05			149.380	10,70		
Batxillerat superior	155.270	10,15			199.000	14,25		
NIVELL MITJÀ			836.162	54,66			945.774	67,71
Grau mig	79.267	5,18			114.404	8,19		
Títol superior	87.751	5,74			124.190	8,89		
NIVELL ALT			167.018	10,92			238.594	17,08
n.c.	4.527	0,30			0	0,00		
Total	1.529.681	100		100	1.396.707	100		100

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

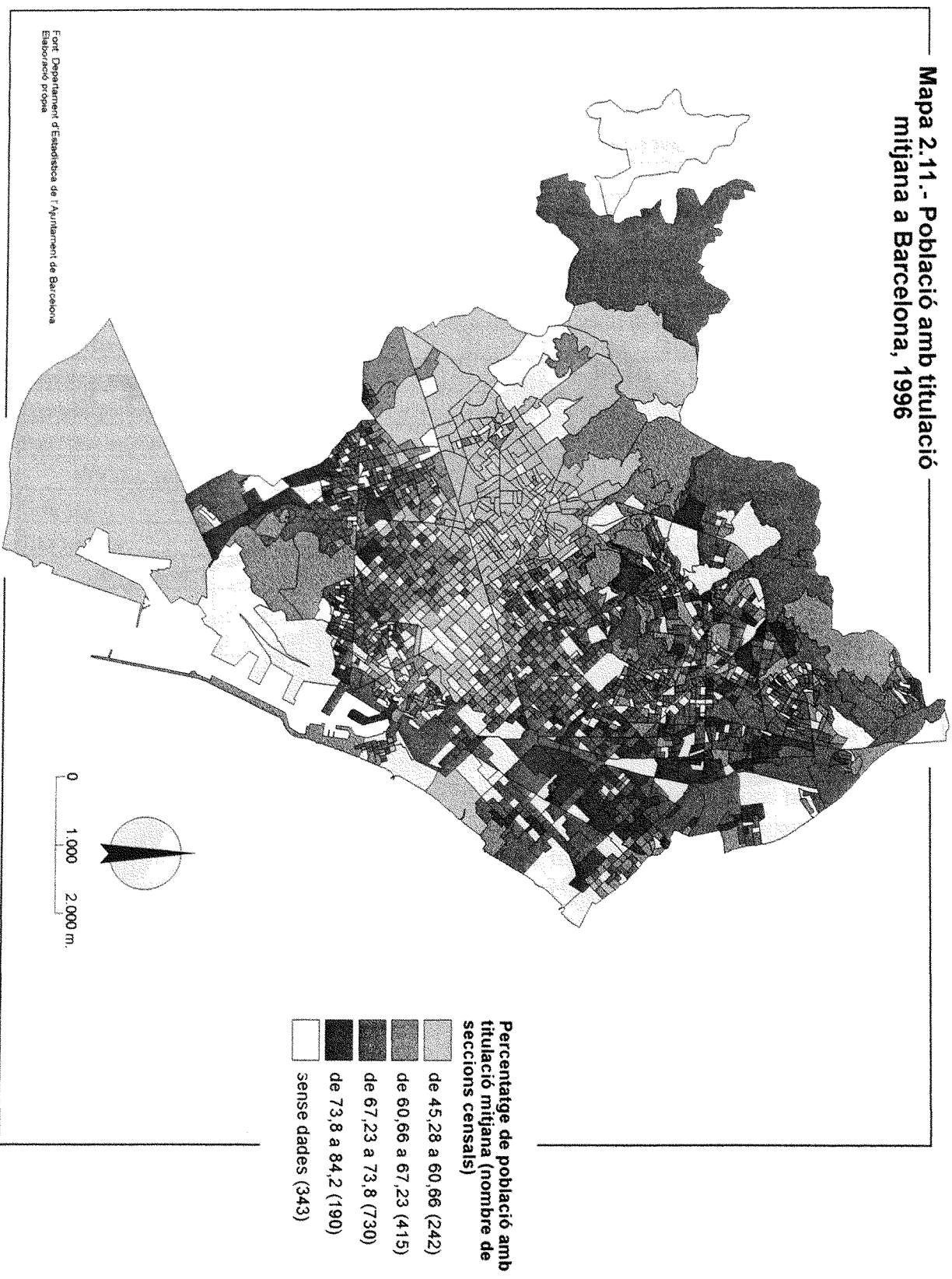
Finalment, els alts percentatges de població amb titulació mitjana es situen en aquells barris que actuen de frontera entre les titulacions altes i baixes, i tendeixen a penetrar més cap a aquells barris amb alts percentatges amb titulacions baixes, que no cap a aquells amb alts percentatges amb titulacions altes. Així, apareixen grups de seccions censals amb alts percentatges de titulació mitjana als barris de Sants, Bordeta-Hostafranchs, Zona Franca-Port, Poble Sec, Sant Antoni, Raval, Fort Pius, Sant Martí, Clot, Verneda, Sagrera, Sant Andreu, Trinitat Vella, Horta, Vall d'Hebrón, Vilapicina-Turó de la Peira i Roquetes-Verdum.

⁷² Les dades de l'any 1981 incorporen a les categories "no sap llegir" i "primària incompleta" la població compresa entre 0 i 9 anys. Per tal de poder-les fer comparables a les de 1996, que ja no les incorporen, la població compresa entre 0 i 4 anys ha estat restada de la categoria "no sap llegir", mentre que la població d'entre 5 i 9 anys ha estat restada de la categoria "primària incompleta".

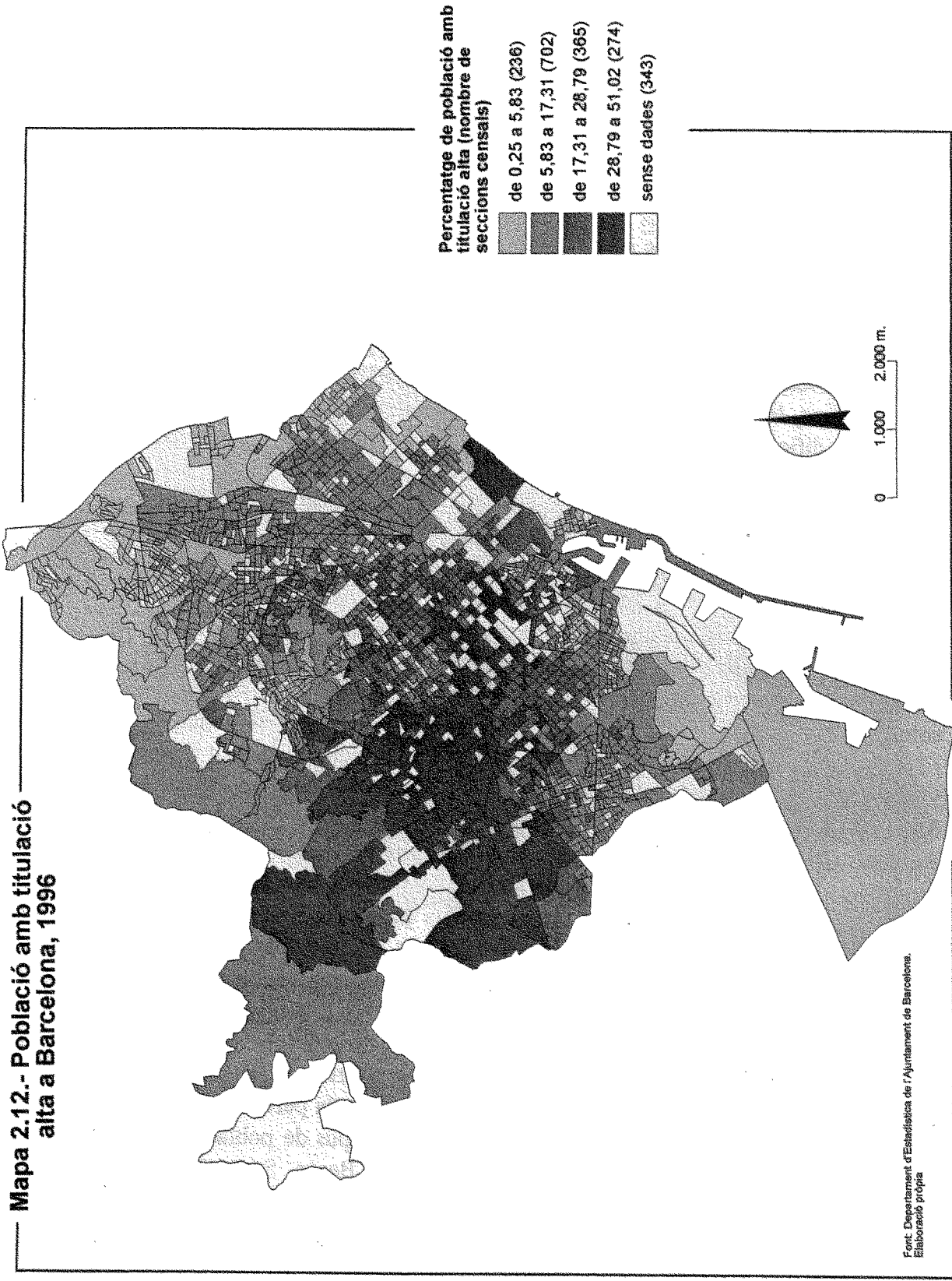
Mapa 2.10.- Població amb titulació baixa a Barcelona, 1996

Mapa 2.11.- Població amb titulació mitjana a Barcelona, 1996

Mapa 2.12.- Població amb titulació alta a Barcelona, 1996

Malgrat la reducció general a la ciutat de la població amb estudis insuficients, és a dir, amb la primària incompleta o que no saben llegir ni escriure, i malgrat l'augment de població amb estudis mitjans i superiors, la segregació dels tres tipus de població és destacada, i a més, reafirma el patró tradicional de segregació social a la ciutat, amb un centre culte i ric format per la part central de l'Eixample i la zona alta de la ciutat de Sarrià, Sant Gervasi, Pedralbes i les Corts, i una perifèria més pobre i menys culte que es situa en els barris perifèrics nordorientals dels grans polígons d'habitatges, a la part baixa de la muntanya de Montjuïc, i fins i tot en algunes àrees concretes de Ciutat Vella.

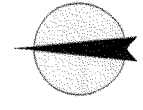
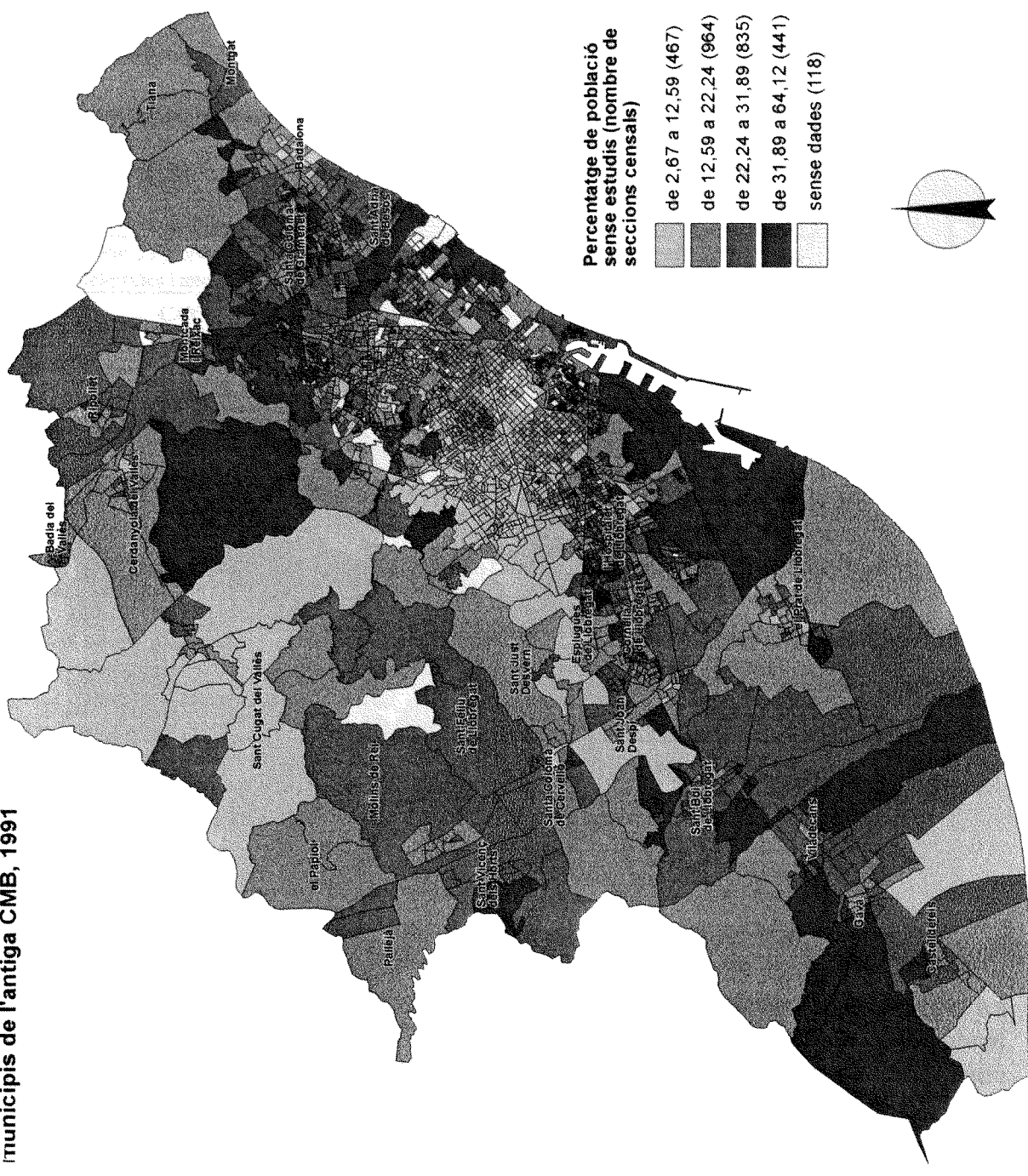
És a dir, l'augment general del nivell d'instrucció o de titulació, amaga encara unes importants diferències internes a la ciutat de Barcelona. Caldria realitzar una aproximació a aquestes dades tenint en compte l'edat i el sexe per determinar encara molt més a quins grups de població afecten els baixos nivells de titulació, ja que el nivell de titulació és la base de moltes de les situacions de desigualtat, entre d'altres, la població amb els nivells més baixos de titulació són els que tenen més dificultats en la inserció laboral, mentre que davant dels períodes de crisi econòmica, són també els primers en viure'n els efectes (GÓMEZ, P., 1999: 10-12).

La mateixa dualitat és també observada a escala metropolitana. Així, la representació a nivell de secció censal dels percentatges de població sense estudis i amb estudis superiors, als municipis de l'antiga Corporació Metropolitana, l'any 1991, deixa entreveure unes importants diferències entre els municipis, amb una clara continuïtat territorial de les diferències observades a nivell de Barcelona, sobretot pel que fa als percentatges de població amb estudis superiors (mapes 2.13 i 2.14). Bona part de les seccions censals dels municipis de Sant Cugat del Vallès i Sant Just Desvern, i algunes seccions dels municipis d'Esplugues de Llobregat, Sant Joan Despí i Cerdanyola del Valles -aquest últim a causa de la Universitat Autònoma de Barcelona-, són la continuïtat dels barris de Barcelona (les àrees centrals de l'Esquerra de l'Eixample i Dreta de l'Eixample, Les Corts, Pedralbes, Sant Gervasi i Sarrià) que també tenien elevats percentatges de població amb nivell d'instrucció alt. Només algunes seccions censals als municipis de Castelldefels, Gavà, Badalona i Tiana, sense continuïtat territorial amb Barcelona, tenen també percentatges destacats de població amb nivell d'instrucció alt.

Pel que fa a la població sense estudis, la seva distribució és molt menys concentrada en el territori. Així, nombrosos municipis de la perifèria barcelonina tenen seccions censals amb alts percentatges d'aquest tipus de població, tant per la banda de Besòs (com per exemple Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet o Montcada i Reixac), com per la banda de Llobregat (com Sant Vicenç dels Horts, Sant Boi de Llobregat, l'Hospitalet de Llobregat o Cornellà de Llobregat).

Mapa 2.13.- Població sense estudis als municipis de l'antiga CMB, 1991

Pel que fa a l'evolució de les categories professionals (quadre 2.18), també hi ha entre 1981 i 1996 una disminució de les categories baixes, i un clar augment de les categories mitjanes i altes. Malgrat aquest augment general, la concentració territorial l'any 1996 de les diverses professions a la ciutat de Barcelona, continua les pautes ja dibuixades l'any 1981 (mapes 2.15 a 2.20), el que ve a significar la consolidació de les diferències socials de la ciutat de Barcelona.

QUADRE 2.18.- CATEGORIA SOCIOPROFSSIONAL A BARCELONA, 1981-1996

	1981		1996	
	Absolut	%	Absolut	%
personal directiu	51.843		57.981	
tècnics i professionals, científics i intel.lectuals	30.184		106.930	
CATEGORIA ALTA	82.027	14,56	164.911	31,13
tècnics i professionals de suport	68.485		137.663	
empleats administratius	110.191		31.071	
CATEGORIA MITJANA	178.676	31,71	168.734	31,85
treballadors de serveis i vendedors de comerç	117.796		60.393	
treballadors qualificats d'activitats agràries i pesqueres	-		1.404	
treballadors qualificats de la indústria i la construcció	120.684		49.903	
obriers de transports i comunicacions	29.091		-	
operadors, instal.ladors i muntadors	-		50.021	
treballadors no qualificats	13.435		34.126	
forces armades	8.622 ⁷³		259	
Nc	13.062		-	
CATEGORIA BAIXA	294.068	52,20	196.106	37,02
Total	563.393	100	529.751	100

Font: Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. Elaboració pròpia.

Igual que en el cas de l'evolució del nivell de titulació, l'evolució de les categories socioprofessionals deixa entreveure canvi generalitzat a la ciutat caracteritzat per l'augment de les categories altes, que doblen el seu nombre entre 1981 i 1996, una disminució de les categories baixes, amb una pèrdua total de quasi 100.000 persones, i el manteniment, en nombres relatius i també en nombres absoluts, de les categories mitjanes. Però les diferències interiors de

⁷³ El 1981 aquesta categoria inclou els artistes, i el 1996 ja no.

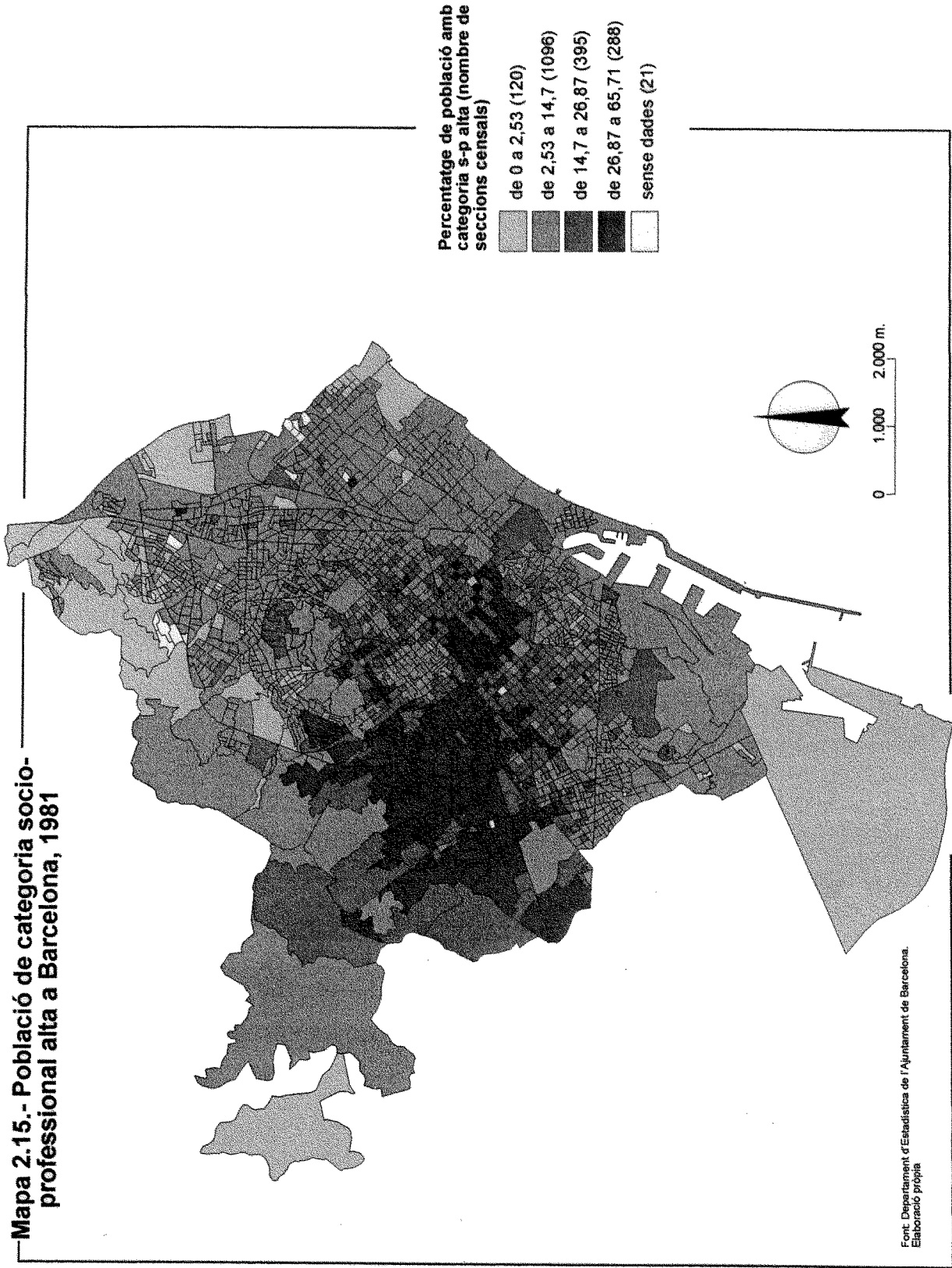
Barcelona s'han mantingut entre aquests anys, i la distribució territorial que s'apuntava el 1981 es consolida el 1996.

Les professions altes el 1981 (mapa 2.15) es concentraven als barris de la Dreta de l'Eixample, Sant Gervasi, Sarrià, Pedralbes, amb menor mesura a les Corts, l'Esquerra de l'Eixample i algunes seccions de Vallcarca, i amb molta menor intensitat a Gràcia, Estació del Nord, i Sagrada Família. El 1996 (mapa 2.18), aquesta estructura continuava, però encara accentuada. La concentració en els quatre barris que formen l'espina dorsal de les professions altes, va augmentar clarament. L'Esquerra de l'Eixample, les Corts, Vallcarca, Gràcia, Estació del Nord i Sagrada Família havien augmentat també la seva intensitat, i a més, apareixien algunes seccions censals disseminades per la ciutat als barris d'Horta, Poblenou i Gòtic.

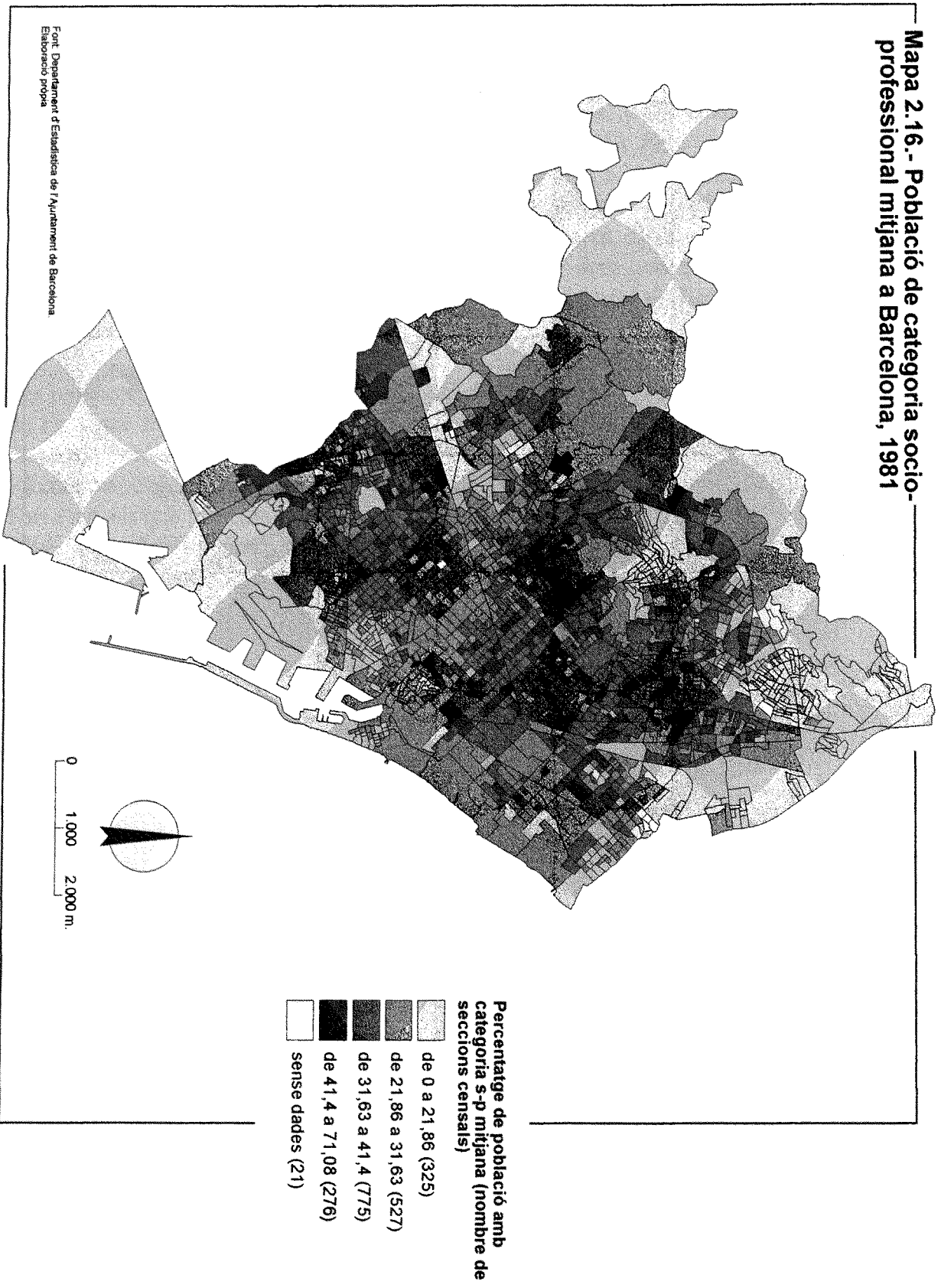
Les professions mitjanes el 1981 (mapa 2.16) mostraven una distribució al voltant de l'eix que formaven les professions altes. Així, eren els barris de Font de la Guatlla, Bordeta-Hostrafancs, Sants, les Corts, Sant Antoni, Esquerra de l'Eixample, Gràcia, Guinardó, Congrés, Clot, Estació del Nord, Sagrada Família i Fort Pius, els que presentaven una major concentració de professions mitjanes. El 1996 (mapa 2.19) aquesta distribució es repetia amb una gran exactitud, potser incorporant els barris de Sant Andreu i la Verneda a l'anterior llistat.

Les professions baixes tenien una distribució clarament perfilada el 1981 (mapa 2.17), franja costanera, límit del Besòs i l'àrea nord de la ciutat que està en contacte amb Collserola, el que vol dir els barris de Zona Franca, Montjuïc, Raval, Gòtic, Parc, Barceloneta, Fort Pius, Poblenou, Barri Besòs, Berneda, Bon Pastor, Trinitat Vella, Roquetes-Verdum, Ciutat Meridiana-Vallbona, Horta, Vall d'Hebron i també Vallvidrera-Les Planes. Aquesta distribució continuava, també, casi de forma calcada per al 1996 (mapa 2.20).

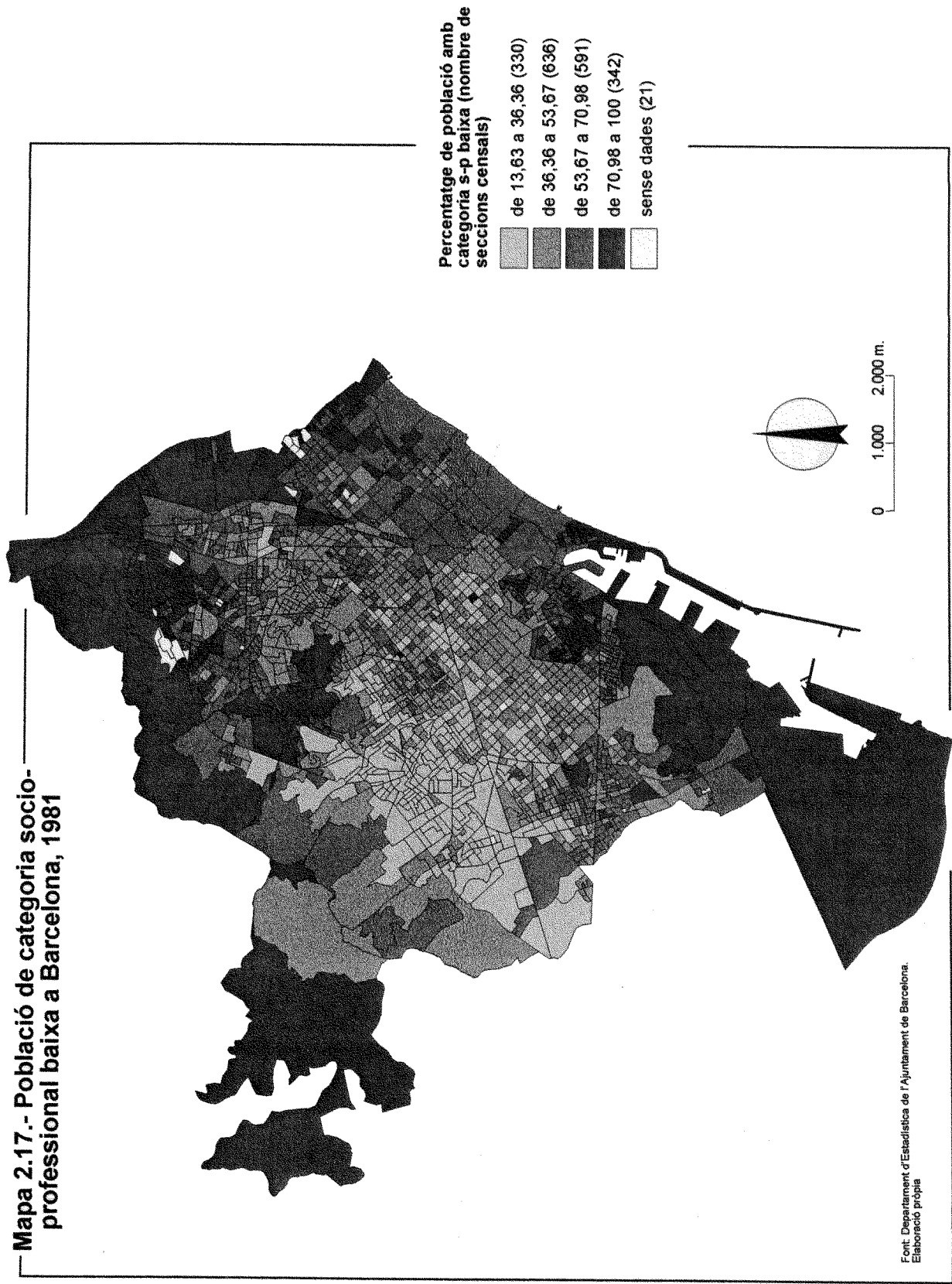
Mapa 2.15.- Població de categoria socio-professional alta a Barcelona, 1981

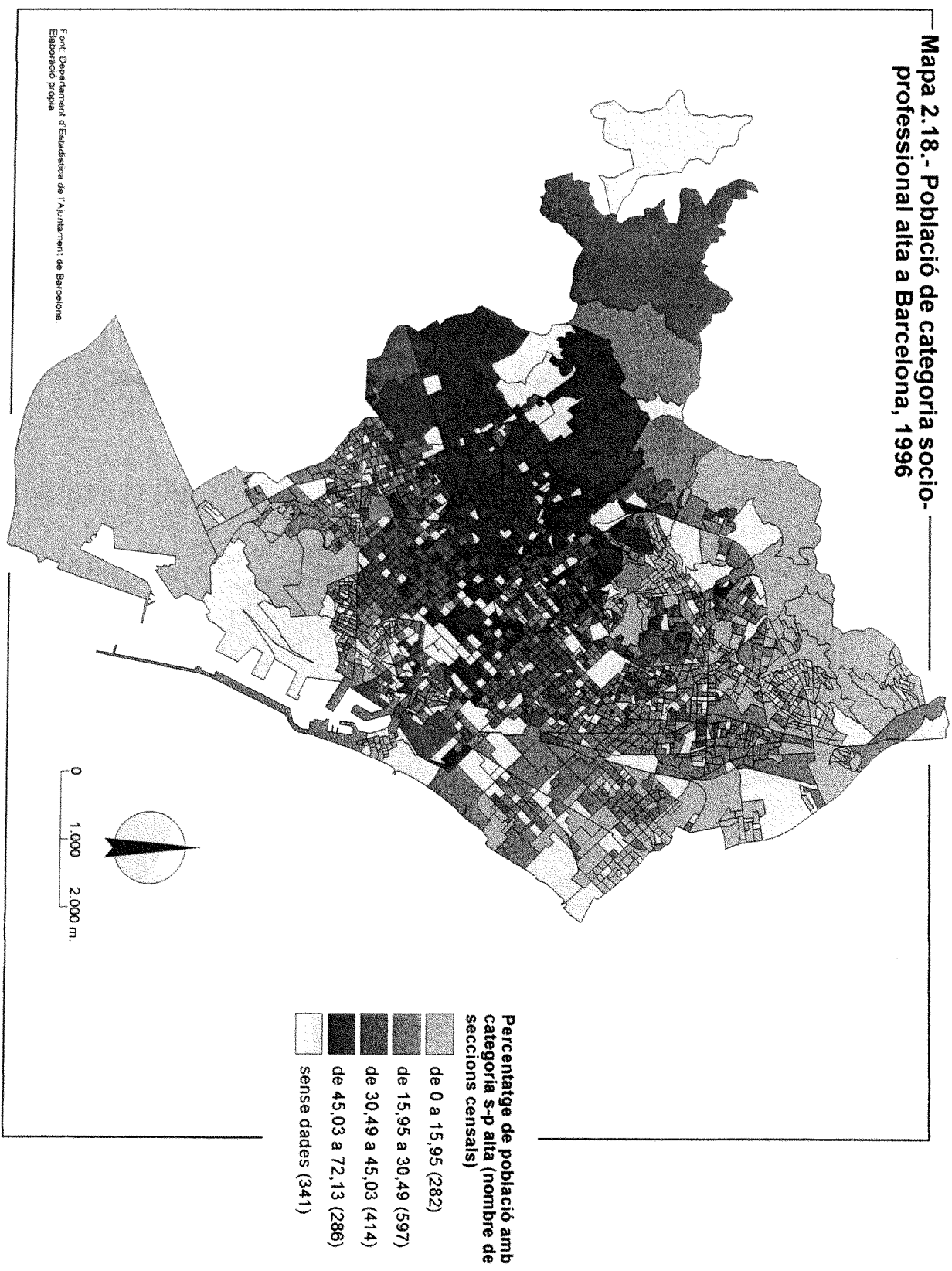
Mapa 2.16.- Població de categoria socio-professional mitjana a Barcelona, 1981

Mapa 2.17.- Població de categoria socio-professional baixa a Barcelona, 1981

Mapa 2.18.- Població de categoria socio-professional alta a Barcelona, 1996

Mapa 2.19.- Població de categoria socio-professional mitjana a Barcelona, 1996

